

TIJDING 2009-1

INHOUD:

IN MEMORIAM AD VAN VELDHOVEN, ANJA DE
GREEF-VERHEES EN DICK ADRIAANSEN
PAGINA 3/4

EEN DORP VOL CAFEETJES, DEEL 12,
OP WEG NAAR DE KERK
PAGINA 5

TENTOONSTELLING N.A.V. 25-JARIG
KANTKLOSClubJUBILEUM
PAGINA 20

INTERVIEW MET VIRGINIE EN GIED SUYKERBUYK
PAGINA 21

UNNE GOEJENDAG AMMEL SAOME
PAGINA 30

EEN GROOTSCH K.J.V.-HUWELIJK
PAGINA 32

DAT KOTJE BOVEN OP DE DIJK
PAGINA 35

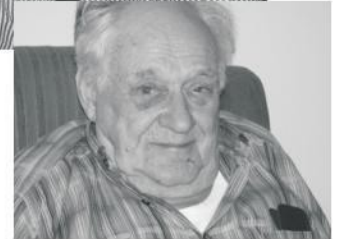
EEN CURIEUZE FOTO
PAGINA 42

VLIEGVELD WOENS DRECHT BEZET
PAGINA 44

IMPRESSIE WIELERTENTOONSTELLING
PAGINA 53

EEN PUTS GESPREKSKE
PAGINA 54

VAN VROEGER EN NU:
VIER GELOVEN OP EEN KUSSEN
PAGINA 55

VOORWOORD

Helaas beginnen we met in memoriams, te weten die van Anja de Greef-Verhees en van Dick Adriaansen. Ad van Veldhoven is reeds eind 2007 gestorven en de Tijding was toen al gedrukt. Hoewel er al een in memoriam op onze website van hem staat, willen we hem alsnog in ons tijdschrift herdenken.

In “Een dorp vol cafeetjes” leidt Jac van den Bussche ons deze keer via de cafeetjes richting kerk. Maar het was toch eigenlijk *eerst* naar de mis en dan pas een borreltje..... ?!

Naast onze tentoonstelling “Wielrennen op de Brabantse Wal van Woensdrecht” in museum Den Aanwas kunt u eind mei ook naar het heemhuisje ’t Kwartier in Hoogerheide voor de kantklostentoonstelling naar aanleiding van hun vijftienvigjarig jubileum. We hebben meteen de voorzitter hiervan, Virginie, en haar man Gied Suykerbuyk geïnterviewd.

Verder zijn er twee grote verhalen die zich beide afspelen tijdens de Tweede Wereldoorlog en ze hebben beide met ‘vliegtuigen’ te maken. De artikelen worden verbonden door een curieuze foto.

Corné Brugma laat ons zien dat de uiteindelijke vereniging van onze dorpen niet zonder slag of stoot gegaan is. En dat het niet de eerste keer is dat deze ‘lijmpoging’ gedaan is.

Ook nog wat leuke verhaaltjes, waarvan *Een grootsch K.J.V.-huwelijk* werd aangedragen door ons inmiddels overleden heemkundekringlid Toon Ots.

Rectificatie

Na het verschijnen van Tijding 2008-3 bleek uit reacties gericht aan ons adres, dat er een paar onjuistheden geslopen zijn in het artikel “Monumenten zijn onze zorg. Letterlijk en Figuurlijk” (pag. 10 t/m 25).

De foto rechtsonder op pag. 19 is genomen voor de zijgevel van de smidse van de gebroeders Janus en Jan van Keulen in de Zr. M. Adolphinestraat 14 te Ossendrecht. Het bedrijf werd gerund door deze twee broers Van Keulen.

Op de foto staan van l.n.r.: Ludovicus (Louis) van Keulen, Werner van Hoof, Adrianus van Keulen, Jacobus van Keulen, Ingrid van Hoof en Johannes (Jan) van Keulen. Zij is van rond 1967. Op de foto linksboven pag. 19 staan van l.n.r.: Louis van Keulen, Janus van Keulen, Werner van Hoof en Jan van Keulen. Deze foto is genomen in de smidse.

Na de pensionering van Jan van Keulen werd de naam van het bedrijf “A.C. van Keulen en Zonen”. Na de pensionering van Janus van Keulen werd de naam opnieuw “Gebroeders Van Keulen” onder leiding van Louis (*1945) en Jac. (*1940) van Keulen.

Inhoud:

- Voorwoord, *redactie*.....p. 02
- In memoriam Ad van Veldhoven, Anja de Greef en Dick Adriaansen.....p. 03/04
- Een dorp vol cafeetjes, deel 12, Op weg naar de kerk, *Jac van den Bussche* .....p. 05
- Kantklosclub 25 jaar - tentoonstelling in Het Heemhuisjes, ...p. 20
- ‘Van vervlogen eigenheid en stierige koeien’,
in gesprek met Virginie en Guid Suykerbuyk, *Adrie Dobbelaar* .....p. 21
- Unne goeiendag ammel saome, *Rien Stok* .....p. 30
- Een grootsch K.J.V.-huwelijk, *aangedragen door Toon Ots*.....p. 32
- Dat kotje boven op de dijk, De Scheldevanger, *Jan van Elzakker* .....p. 35
- Feel en Dien en hun curieuze foto, *Jan van Elzakker*.....p. 42
- Vliegveld Woensdrecht bezet, *Adrie van Zunderd* .....p. 44
- Impressie van de wielertentoonstelling in Den Aanwas, *Bertus Ars/Luc van Hoek*.....p. 53
- Een Puts gesprekske, *Jeanette van den Berg-Buys* .....p. 54
- Van vroeger en nu: Vier hoofden op een kussen, *Corné Brugman* .....p. 55
- Inlichtingen en adressen, *redactie* ..... p. 60

In memoriam Ad van Veldhoven

Op 1 oktober 2007 overleed Ad van Veldhoven op bijna 75-jarige leeftijd. Na een intens leven van beschikbaarheid voor de medemens in allerlei vormen en hoedanigheden keerde hij rond 1990 terug naar zijn geboortedorp Ossendrecht. Hier werd hij actief voor de Stichting Zr. Marie Adolphine en vanaf 1990 voor onze heemkundekring.

In 1994 trad hij voor een periode van 9 jaar toe tot het bestuur en nam hij de leiding van de werkgroep Genealogie op zich. Bij het verwerken van de genealogische gegevens uit de Zuidwesthoek wist hij zich gesteund door een trouwe groep van mede-onderzoekers. Vanuit het hele land en van over de grenzen kwamen verzoeken om gegevens van familieleden.

Naast zijn inzet voor genealogie verscheen van zijn hand een reeks zeer gewaardeerde artikelen over de geschiedenis van de streek in ons tijdschrift Tijding. Teveel titels om op te noemen. "Voor allemaal een stukske" was de kroon op zijn werk. Het behandelt het leven van Zr. Marie Adolphine. Om een zo goed mogelijk beeld te schetsen van de omstandigheden waaronder zij haar zware werk moest verrichten legde hij in China dezelfde weg af, die haar in 1900 naar haar missiepost voerde. Tijdens een lang en ontluisterend ziekbed bleef hij zeer geïnteresseerd alle ontwikkelingen volgen en droeg hij de leiding van de werkgroep genealogie over aan zijn opvolger.

We zullen zijn gezaghebbende inbreng missen, maar hij blijft ons nabij in zijn heemkundige geschriften en de in gang gezette activiteiten.

Blijven we hem in dankbaarheid gedenken.

Moge hij rusten in vrede. ♣

In memoriam Anja de Greef-Verhees

Op 30 november 2008 ontviel ons weer een oud-bestuurslid van de heemkundekring. Geboortig uit Bergen op Zoom in 1942 overleed Anja de Greef-Verhees op 66-jarige leeftijd.

Van 1982 tot en met 1990 maakte zij deel uit van het bestuur. Daarnaast was zij in de beginjaren actief als schrijfster van enkele artikelen voor ons tijdschrift Tijding. Nog steeds in het geheugen gegrift staat de door haar georganiseerde reis naar Ieper en Poperinge.

Anja was iemand die zorgde voor verrassende activiteiten. Met haar ontoombare energie bedacht ze ludieke presentaties in een heemkundig kader. Velen hadden bijvoorbeeld niet in de gaten dat ze in het museum Den Aanwas een keer, als was ze een pop, in de klederdracht van de streek figureerde. Ze viel pas uit haar rol, wanneer je haar aan het gezicht kwam. Voor het museum was ze ook actief bij het verwerven van kostbare materialen ter afscherming van de tentoongestelde objecten. Zij had "haar adresjes" zoals men dat noemt.

In de redactieraad heeft ze eveneens enkele jaren haar beste krachten gegeven. Ze kon kordaat beslissen en verleende veel kostenbesparende diensten. Zij verzorgde het typewerk en was actief bij de lay-out. Het maken van rasters van de te plaatsen foto's

was haar wel toevertrouwd. Knopen doorhakken was een sterke kant van haar. Ze deinsde er dan niet voor terug zelf hele weekenden in de weer te zijn.

Anja heeft de laatste jaren veel van haar kracht moeten inleveren. Geplaagd door o.a. een ernstige vorm van suikerziekte en herseninfarcten, een verzwakt hart en glaucoom waren haar deel. De laatste tijd was ze min of meer blind en was ze aangewezen op een rolstoel. Het moet haar erg parten gespeeld hebben. Laten we haar in dankbaarheid en erkentelijkheid voor wat ze voor de vereniging heeft gedaan gedenken. ♣

In memoriam Dick Adriaansen

Op 22 januari 2009 overleed op 88-jarige leeftijd Dick Adriaansen. Geboortig uit Hoogerheide in 1920 in "Het Pannenhuis", vertrok hij in 1947 naar Ossendrecht.

Dick was een actief lid van onze vereniging. Zeer punctueel bezorgde hij gedurende vele jaren de brieven en Tijdingen aan de leden in een deel van Ossendrecht.

Maar het meest geroemd is hij als schrijver van een scala aan artikelen over de streek. Geen enkel terrein ontsnapte aan zijn geschiedkundig oog. Hij vertelde onze lezers over zeer uiteenlopende onderwerpen, die met de streek verband hielden. Het zijn er tientallen geweest.

Dick *vertelde* zijn verhalen. De lezers waren geboeid door zijn opmerkingsgave.

Het kwam dan ook regelmatig voor dat men vanuit het hele land vroeg wanneer er weer een artikel van hem kwam. Zijn verhalen waren doordrenkt van zijn liefde voor de omgeving. Het was alsof je op een bankje voor hem zat, wanneer je zijn scheppingen las.

Bijzonder aan hem was, dat hij ons attent maakte op mensen, die in stilte veel voor de streek betekend hebben. Een sprekend voorbeeld hiervan is het verhaal van Henk Badstieber, die mede door hem uit de vergetelheid werd gehaald en een blijvende erkenning kreeg in het gemeentehuis.

Leuk waren zijn terugblikken op honderd jaar geleden. Hij struinde daar de archieven voor af en hij koos de meest saillante gebeurtenissen. Hij had daar een fijne neus voor, waarschijnlijk omdat de berichten niet zo ver van hem vandaan stonden qua tijd.

Een uitstekende ingeving was het verwerven van de geschiedenis van Toontje, een verhaal van Ed de Moor. Het verhaal wordt in verschillende bejaardentehuizen voorgelezen tot ver voorbij de gemeentegrenzen. Veel van zijn pennenvruchten zijn nog niet gepubliceerd. Met ondeugende pretoogjes liet hij je daarvan kennis nemen. Misschien is het een idee voor de toekomst.

Dick was een monument van de volksziel. In zijn verhalen blijft hij onder ons voortleven. Dat heeft hij ook verdiend. ♣

EEN DORP VOL CAFEETJES (deel 12)

door J. van den Bussche

OP WEG NAAR DE KERK

Een beknopte voorgeschiedenis van de bewoning in vroegere tijden.

In een vorige aflevering werd verhaald dat tussen Zandvliet en Ossendrecht, vanaf ± het jaar 1000 tot aan de stormvloed van 1134, bij de uitmonding van de Honte in de rivier de Schelde een vissersdorp heeft gelegen met de naam Hontemuiden.

Een nieuw dorp ontwikkelde zich zo'n kilometer verderop, nu op de Aanwas; dit werd voor het eerst vermeld in 1187 onder de naam Ossendrecht.

Tijdens de Allerheiligenvloed van 1570 ging ook dit Ossendrecht, oftewel *het Oud Dorp*, weer verloren. Na het einde van de Tachtigjarige Oorlog [1648], werd pas een nieuwe dorpskern gevormd rond de hoger gelegen kerk [die op dezelfde plaats stond als de huidige r.-k. kerk], en verdere bouwrestanten van Ossendrecht. Deze heuvelrug, met aangroeiende bewoning, was omringd door kleine wooneenheden of gehuchten, zoals Aanwas, Calfven, Hondseind, en verderop gelegen het Hageland, Laagstraat en de lintbebouwing Moleneind.

Wandeling door het dorp

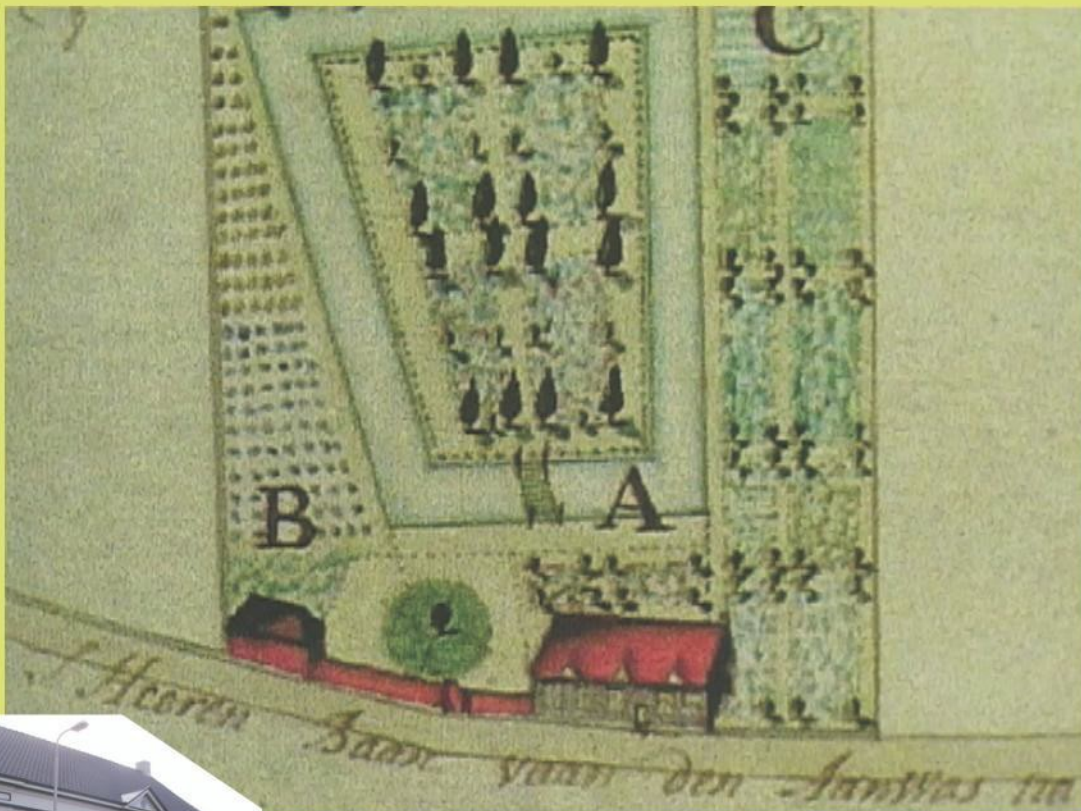
Komend van den Aanwas, waar de oude Kerckeweg de duinrand raakt, gaan we op zoek naar de cafeetjes en de dorpsgeschiedenis.

Nog voordat we de Kasteelstraat bereiken, komt de historie ons al tegemoet. Hier stonden een drietal woningen onder-een-kap, waarvan aan de oostzijde het gezin van Michiel Musters -Couwenberg woonde.

huis van burgemeester Voeten

drie-onder-een-kapwoning

Hierboven de Engelse Tuin met het huis dat weduwe Mattheussens naar de overkant van de straat heeft laten overbrengen.. Dit huis bevindt zich nu tussen hotel The Kettle en de fabriek.

In de maand februari van 1878, rond middernacht, werd hun woning zwaar beschadigd door hevige stormwinden. Zij vluchtten naar de ast [drogerij van cichoreiwortelen] van David Withaegs, die daar schuin achter was gelegen. Het minimum aan meubilair daarin bestond uit een tafel, stoel en het bed van de stoker. Moeder Musters bracht hier haar kindje ter wereld, dat ongekend populair zou worden onder de naam Prinses Paulientje.

Het was nu even behelpen, later zou het wel beter gaan. Straks hierover meer.

← *Prinses Paulientje met haar vader*

De Engelse Tuin

Aan de overkant van de straat, aan de voet van de duinrand, stond een herenhuis met tuin, gebouwd na de Tachtigjarige Oorlog, dat toebehoorde aan de markies van Bergen op Zoom. De heer van Westkercken verbleef daar als drossaard [rechterlijke ambtenaar] van de heerlijkheid Hoogerheide en Half Ossendrecht en werd opgevolgd door de heren F.J. en J.B. Morin, die van vader op zoon dezelfde functie uitoefenden.

Het geheel van wonen bestond uit: huis en erf, een vijver met brugje erover, samen groot 50 roeden 40 ellen. Dan de moestuin met eenzelfde afmeting, waaromheen een gracht was aangelegd met een oppervlakte van 70 roeden, en verder een aangeplant plezierbos met ingekapseld terras dat 84 roeden 60 ellen groot moet zijn geweest. Het staat beschreven als **De Engelse Tuin**.

De watervoorziening kon geregeld worden door gebruik van een sluisje, dat gebouwd was bij de uitmonding van waterloop het Loopke in de Noordpolder. Toen rond 1800 het Markiezaat was opgeheven, werd het geheel aangekocht door Leenderd de Mey, die gehuwd was met Sarah Pinet. Hij geboren te Amsterdam zij te Londen. Deze rentenier wist heel wat vastgoed te verzamelen in Ossendrecht onder de naam Kneyse de Meij.

Het verhaal zou zijn dat zijn moeder de naam Kneyse droeg en zijn vader De Mey, zij het kapitaal had en al een zoontje toen ze huwde met De Mey.....?

De familie Leenderd en zoon Willem Kneyse de Mey zijn de grondleggers geweest van de cichoreifabriek op de Aanwas, in samenwerking met Cornelius Mattheeussens (x Philips).

Zie mijn boek *Peekoffie uit Ossendrecht*.

Plaats waar zich de Engelse Tuin bevond

In 1871, toen de zoon Willem Kneyse de Meij zich terugtrok, kwamen fabriek en Engelse Tuin op naam van Mattheeussens. De woning bij deze tuin werd vakkundig gesloopt en in zijn geheel terug opgebouwd tussen de fabriek en herberg *De Ketel*.

Op de vrijgekomen plek liet de weduwe Mattheeussens in 1898 een kapitale woning bouwen. De allure van de Engelse Tuin is niet meer herkenbaar. Hier hebben de burgemeesters Van der Ven en Vos de Wael tijdens hun ambtsperiode gewoond, terwijl vanaf het jaar 2002 het pand bewoond wordt door de bekende Amsterdamse tekst- en muzikschrijver Jan Rot.

De nieuwe gezagdragers

Op 1 januari 1882 werd in het roerige Ossendrecht de Brigade van de Koninklijke Marechaussee gevestigd. Hun onderkomen was minder "koninklijk": zij moesten zich behelpen in een van de bovengenoemde woninkjes naast de familie Musters-Couwenberg. Pas in 1901 ging men over naar een grote nieuwgebouwde woonst bij de quarantainestallen op de Aanwas [Zie 'Een eeuw koninklijk gezag' door A.J Oele]. Ook verdween de genoemde ast en onderwijzer Krüter bouwde daar aan de oude Kerckestraat een grote woning. Deze zal twee jaar later gedeeltelijk gebruikt worden als boerenleenbank.

← onderwijzer Krüter

Boerenleenbank

De eerste coöperatieve Raiffeisen- en landbouwkredietbanken voor boeren dateren van 1898. Voor de Zuidwesthoek werd in Ossendrecht de Boerenleenbank opgericht, en wel op 30 november 1902. Koninklijk goedgekeurd en vermeld in de Staatscourant onder no. 16. Toetreden tot de [r.k.] Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven was vanzelfsprekend. Pater Gerlachus van den Elsen richtte, door het verlenen van hulp, in Brabant een aantal Boerenleenbanken op. Zo ondersteunde hij in Ossendrecht de dorpsonderwijzer meester Krüter en tijdens een algemene vergadering aldaar op 18 januari 1903 werd een bestuur en raad van toezicht gekozen:

Bestuur: Anton Mattheeussens, Alphons Jacobs Michielsen, Ferdinand .J. Willemsen, Adriaan Venne en Gust van den Eijnden.

De raad van toezicht: Pastoor Wijtvliet, P.J. Jacobs -Maas, en Ant. Jacobs Corneliszoon.

Meester Krüter, benoemd als **kassier**, stelde een kamer beschikbaar voor de daar bijhorende werkzaamheden, die meestal na schooltijd of op zondagmorgen werden uitgevoerd. Vergaderingen zullen plaatsvinden op de pastorie, in het huis van de kassier of op de Aanwas in café *De Ketel*. Op 30 augustus 1903 werd aan de r.k. Boerenbond een krediet verleend van f 2000. De eerste particuliere hypotheek van f 700 was voor de bouw van een woning van de heer De Leeuw op Calven. De eerwaarde pater Van den Elsen werd gemachtigd om een goede brandkast te kopen voor de Boerenleenbank. Het sparen werd bemoeidigd door 3½ % rentegift. Toch bleef er wel wat argwaan

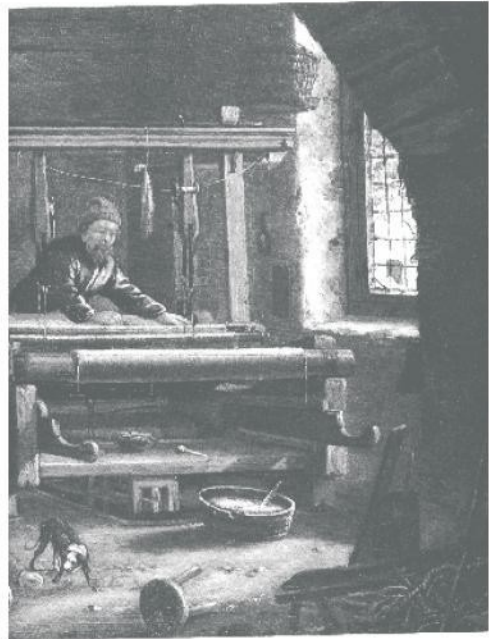

bij de burger om de inhoud van de oude sok bij de boeren onder te brengen. De bank Van Mierlo te Bergen op Zoom was er immers ook nog. Meester Krüter bleef kassier tot 1 mei 1923 en werd beloond met een gouden handdruk van f 1000 voor zijn grote verdiensten.

De heer Guust Jansen werd benoemd als nieuwe kassier en de bank kwam vervolgens in de Kerkstraat.

De Weverij

Er werd al heel vroeg in de geschiedenis sajetten [saai] gesponnen en geweven. De linnenwevers hadden als beschermheilige Sint Jacob en de vrouwen in dat ambacht Sinte Catharina. In Ossendrecht stond de weverij westelijk van de Trambaan. Om snel en foutloos mensen aan te duiden kreeg men vroeger vaak een bijnaam die paste bij hun werk of een onderdeel daarvan. Zo ook deze stielmannen. In Zandvliet kenden ze de Grote en de Kleine Klos. Op het Hondseind woonde de Grote en de Kleine Kloes en aan de weg van de Aanwas naar het dorp stond de weverij van de Poppensaai [popjes sajet]. Jan Wiercx werkte in zijn weverijtje met wol, zijde, linnen en katoen dat met ander gerief, zoals knopen, haken en lintjes bij hem in de winkel te koop was. Hij was in bezit van een duvelsnijder, die gebruikt werd om oude kleren te versnijden voor hergebruik. Dit gebeurde in het z.g. bullenkot. Op zondagen was zijn winkel een lustparadijsje voor de kinderen vanwege verkoop van snoeperij. Het weversbedrijfje verdween in 1904 en er werd op deze plaats de fraaie woning gebouwd voor de heer Philips, commissionair in de suikerbieten.

← De suikerbiet op het huis is nog steeds een stille getuige van het belang van de suikerbieten in het begin van de 20e eeuw.

De schoorsteen van de bitterpeefabriek van Paulus Mattheussens

Het Binnenpadje

Vanaf de Kasteelstraat liep een zandpad schuin bergop door het destijds beboste gebied naar de Kerkstraat, waar ook de school aan was gelegen. Men passeerde dan twee huisjes, waarvan een de naam droeg:

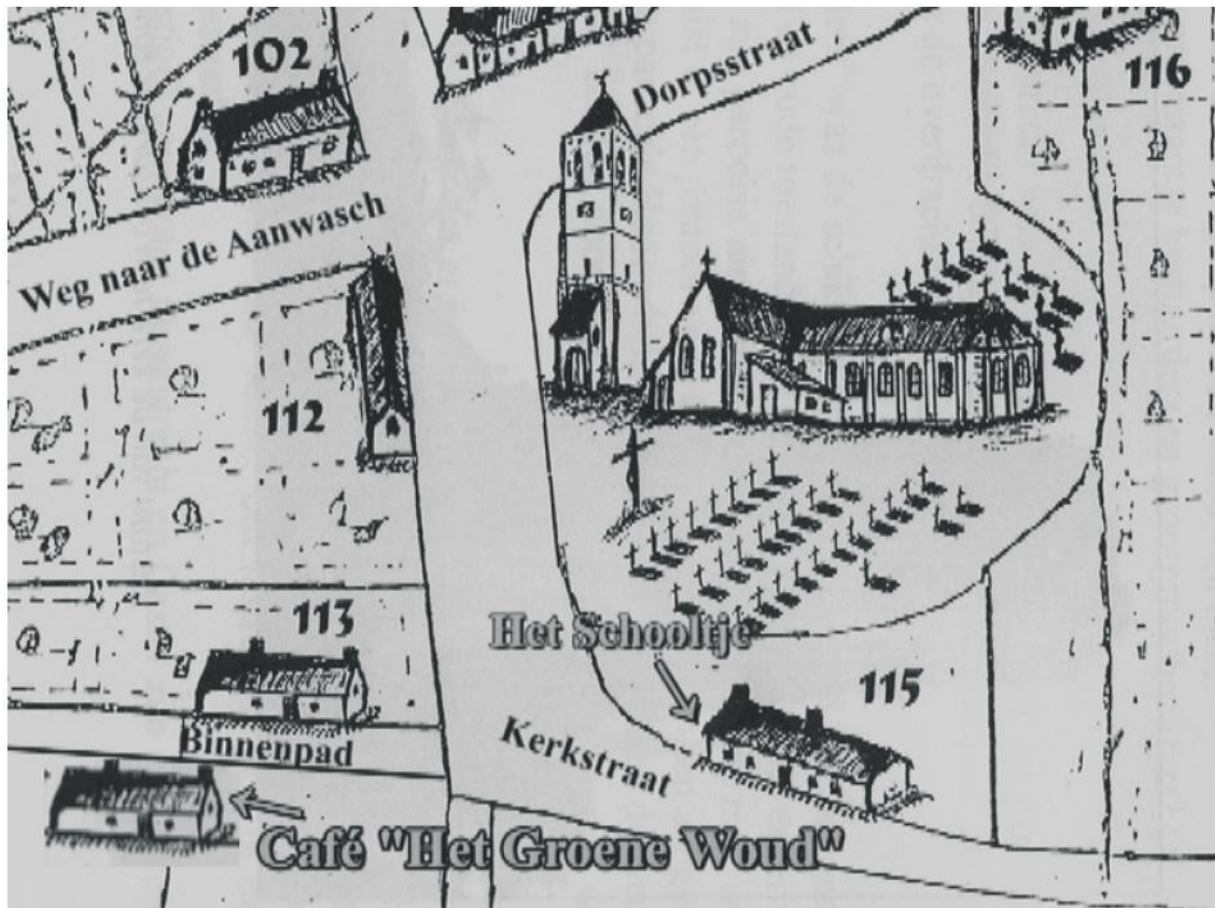
CAFÉ HET GROENE WOOD

Eerst bewoond door Cornelis Schroeyers-Tax en later opgevolgd door zijn zoon Petrus Schroeyers en Judoca Carolina van der Poel. Voor hen en de gasten lag in dalende lijn een hemelsbreed panorama van oost naar west, reikend tot over de Belgische en Zeeuwse grens. Dit gebied De Looi - ook wel het Looi gehe- ten - grensde westwaarts aan de weg die diverse namen heeft gekend, zoals Borgelweg, de Zoute weg, de Eerste weg, en tenslotte de Kasteelstraat. Ten oosten strekten de weilanden zich uit tot het Hageland met daarin de Lockemoer, den Borgel en de Biezenwei. Het gezin Schroeyers werd van 1861 tot 1872 verrijkt met enkele zonen en dochters en daar bij inwonend moeder Schroeyers-Tax, schoondochter Schroeyers-Bril en een zekere Johannes Ludovicus Schroeyers. Het café was zo al bijna vol nog voordat er klanten kwamen. Het had ook dat aparte van een kerkepadje, met vooral vaste bezoekers op zondag na de kerk- dienst.

Moeder overleed in 1875 en vader in 1886. Het café werd gesloten en het pand verkocht.

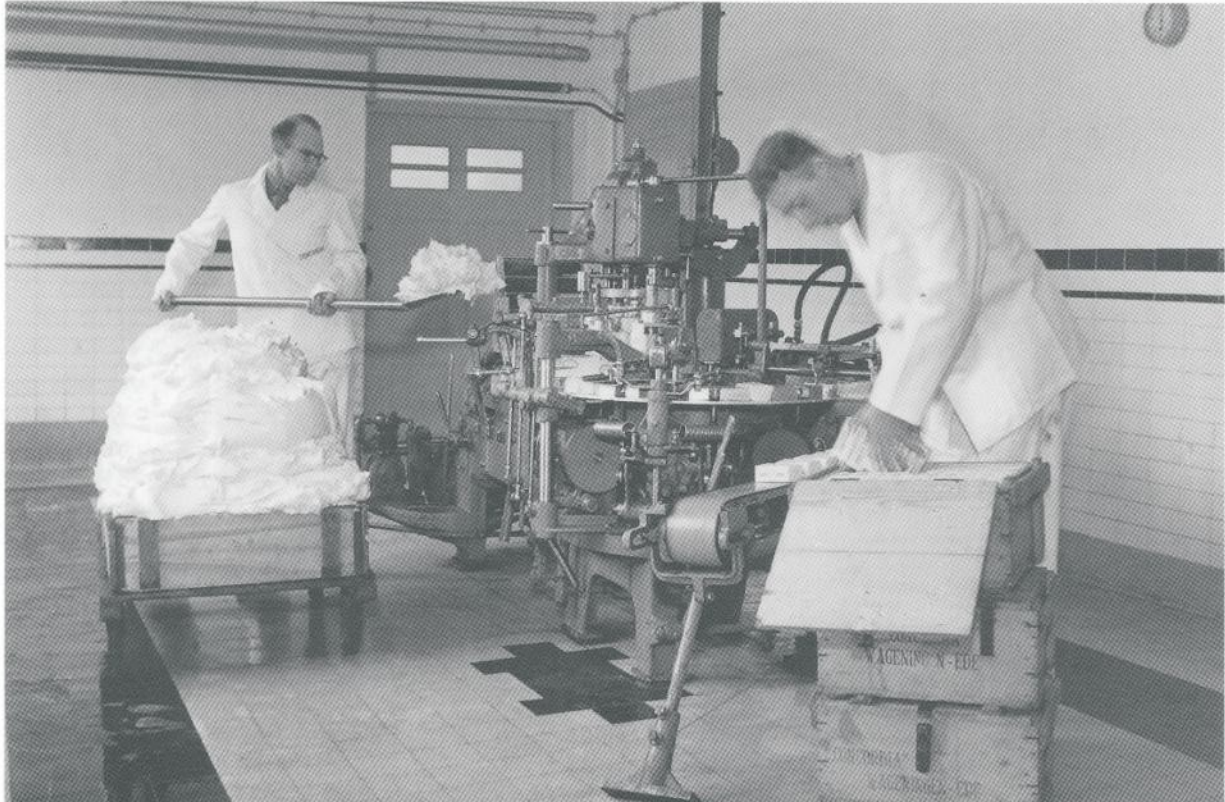
De twee zonen, Louis en Tiest, en dochter Lieke Schroeyers, startten ergens opnieuw een cafeetje in Ossendrecht. Het zandpad verdween en het andere huisje werd toegevoegd bij het pand aan de Kerkstraat waar de bank al in zat.

In de Kasteelstraat had de gemeente Ossendrecht een terrein dat als opslagplaats dienst deed. In 1995 mocht de carnavalsstichting De Ossekoppe daar een loods plaatsen om er carnavalswagens in te bouwen.

Het Roomboterfabriekje

In 1871 werd te Waddinxveen in Zuid-Holland het eerste zuivelbedrijf van Nederland opgericht. Er zouden er voor 1900 nog 259 bij komen, waarvan 18 in Noord-Brabant. Totaal zijn in een eeuw van opbouw 1475 zuivelfabriekjes tot stand gekomen, waarvan 24 in Zeeland, 258 in Noord-Holland en 205 in Noord-Brabant enz. In het boek “De Bakermat van de Nederlandse Zuivelindustrie” van Piet Willemsens en Klaas de Wit, schrijven zij dat het onvoorstelbaar was, dat deze primitieve melkfabriekjes in Nederland zouden uitgroeien tot wat gerust de modernste zuivelindustrie van de wereld genoemd kan worden. In West-Brabant werd in 1881 het eerste zuivelbedrijf opgericht in Breda, in 1882 een in Halsteren en pas op 18 mei 1894 een te Wouw.

Ook in Ossendrecht gebruikte men in 1905 al een moderne gasmotor voor de productie

En op 7 juni 1895 werd de akte ondertekend ten kantore van notaris E.A.C. Voeten voor de stichting van de Coöperatieve Stoom Roomboterfabriek HET EEKELHOF te Ossendrecht, waarover in een volgende Tijding meer. Twee jaar later werd op de hoek Burgemeester Voetenstraat/ Kasteelstraat in maart 1897 een ruim bouwwerk opgetrokken. Dit werd het nieuwe onderkomen van de **Ossendrechtse Coöperatieve Stoom Roomboterfabriek** met twaalf deelnemers, onder wie o.a. voorzitter L.W.L. Melsen uit de Nieuwe Zuidpolder en de heer Kingma, directeur van de roomboterfabriek te Oldenzaal. Johannes B. Melsen werd aangesteld als directeur, wat inhield: stoker, machinist, melkontvanger, botermaker en administrateur! Zijn medewerkers waren Jan Clarijs en Frans Dries. Het aantal melkbussen liep op van 80 naar 95, een vaste afzet richting België nam eveneens toe.

Een ongeval

In augustus 1905 werd het plotselinge overlijden gemeld van directeur J.B. Melsen (x Veraart). Tijdens het ruimen van de drinkwaterput bij zijn woning was hij verrast door het daarin aanwezige gas. Dit had de dood tot gevolg. Frans Dries, reeds genoemd als medewerker, staat dan vermeld als directeur.

DRANKWET.

VERLOF.

Artikel 34./65.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *Ossendrecht* _____;

Gezien een op den *26 Mei* _____ 19*11* ingekomen verzoekschrift van

_____ *Francois Johannes Cornelis Dries,* _____

van beroep *Cotefabrikant* _____, wonende te *Ossendrecht* _____

om verlof voor den verkoop van *alcoholhoudende drank, anderszins dan sterke drank,*

_____ voor gebruik ter plaatse van verkoop,

in ~~de~~ *het oostelijk wijk* _____

van het perceel, kadastraal bekend Gemeente *Ossendrecht* _____, Sectie *F* _____, No. *551* _____,

plaatselijk gemerkt *wijk Am 116*, en gelegen aan *de Dorpsstraat* _____ aldaar;

Overwegende, dat geen wettelijke bezwaren bestaan tegen het verlenen van het verlof;

Gelet op de DRANKWET;

BESLUITEN:

Aan *Francois Johannes Cornelis Dries* _____

voornoemd het **gevraagde verlof te verlenen** en wel voor de volgende

LOCALITEIT—:

het oostelijk wijk van voornoemd perceel, welk wijk _____

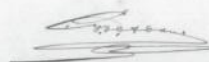
_____ welke eene oppervlakte he *eft* _____ van *vijftien duizend* _____ M².

Gedaan te *Ossendrecht* _____, den *25 Juni* _____ 19*11*.

Burgemeester en Wethouders voornoemd.

De *Secundus* _____

N. S. No. 1943.

U ziet hierboven een drankvergunning voor de heer Dries in de Dorpsstraat. Deze vergunning gold wel degelijk voor het gebouw in de Burgemeester Voetenstraat, maar deze straat heeft in de loop van de geschiedenis meerdere namen gekend, zoals bijvoorbeeld Kerckestraat, 's Heerenbaan van den Aanwasch naar het dorp, en tegenwoordig dus Burgemeester Voetenstraat.

De Maalderij

Meerdere zuivelfabriekjes in Brabant bouwden voor extra rendement op de werkvloer er een graanmaalderij bij. Zo ook te Ossendrecht einde 1905. Hier geen wieken die de molen tot draaien bewogen of paardenkracht die werd aangewend, maar de moderne gasmotor (zie pagina 8). Met deze aanwinst konden regelmatig kleine hoeveelheden graan gemalen worden. Het eerste halfjaar leverde al een productie van 64.000 kg. Voor meer uitbreiding van roomboterfabricatie moest een nieuwe maatschap worden opgericht. Hierin hadden zitting: Antoon en Sjef Mattheeussens, bierbrouwer B.M. vd Wijngaart uit Wommelghem, landbouwer Matthijs Dries uit de Laagstaat en zijn drie zonen Frans, Cornelis en Antoon.

Frans Dries voerde uitgebreid actie bij de boeren van Huijbergen om melk aan te leveren in Ossendrecht. Hierdoor kwam er in 1907 weer uitbreiding. Rond die tijd zou ook de herberg zijn ontstaan; bij handel smaakt bier nou eenmaal beter dan melk.

links het cafeetje, middenstuk de roomboterfabriek en rechts de later bijgebouwde maalderij

Nieuwe impuls

Het vervoer van melkbussen over de slechte wegen was verre van rendabel.

En het was weer de actieve Frans Dries die in 1908 in Huijbergen een ontromingsstation met graanmaalderij van de grond kreeg. Dit bleek de grondslag te worden voor de latere oprichting van zuivelfabriek De Hoop. In een gebouw vond via een centrifuge, aangedreven door een stoommachine, de ontroming plaats en daarna ging de room naar Ossendrecht.

Het was 1911 als er nogmaals een fabrieksuitbreiding plaatsvond en de Maatschap verdween om plaats te maken voor een vennootschap met als zaakvoerder Matthijs Dries, de eerdergenoemde landbouwer uit de Laagstraat. Te lage prijzen, de doorbraak van de margarine, een naderende oorlog misschien, of zaten er fouten in het beleid? In ieder geval valt plots het doek. We schrijven dan 1912. Binnen het jaar nemen enkele boeren de inrichting over en op 30 maart 1914 start melkfabriek De Hoop te Huijbergen.

Ter aanvulling nog: in 1917 was er de oprichting van een melkfabriekje in het vroegere schoolgebouw te Hoogerheide, wat even voor problemen zorgde bij De Hoop. Drie jaar later vloeide de melk uit de Zuidwesthoek alleen nog naar Huijbergen.

Het verdere verloop

De roomboterfabriek in Ossendrecht werd in 1913, toen we verwachtten in oorlog verzeild te raken, gevorderd door de marechaussee. Een jaar later werd het geheel echter alweer vrijgegeven en verkocht aan Louis Jansen, die daar toen al woonde. De molenaar bleef tot 1966. Het pand is rond 1971 gesloopt en de familie Van Loon-v.d.Venne bouwde er een nieuwe woning.

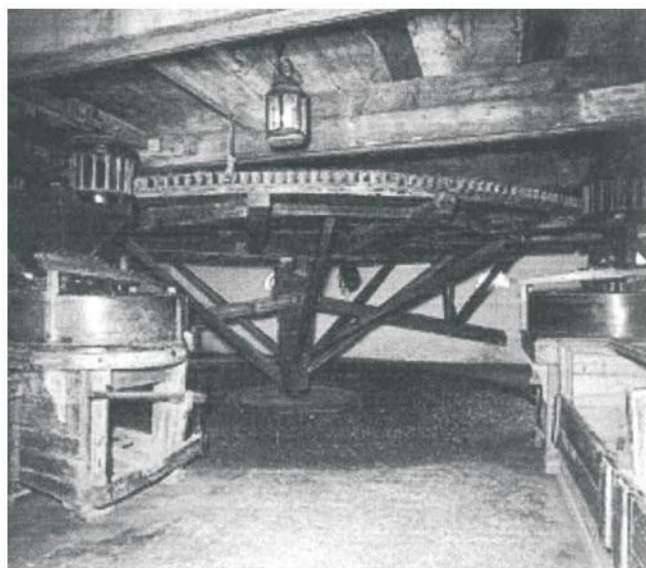
Verderop naar de kerk

Judocus Couwenberg, zoon van Josephus Couwenberg en Maria Marcus, trouwt op 1 augustus 1840 met Anna Dimphina van der Heijden, dochter van Pieter van der Heijden en Petronella de Jong. Zij hebben op een stuk bebost land van Van der Heijden, De Looi ['het Loo'] genoemd, een woning gebouwd, waarin 'meester' Barents een gruttermolen heeft geplaatst. Deze was voor verwerking en breken van boekweit, gerst, haver, bonen en mestingzaad [vogelzaden]. Ook speciale Zeeuwse tarwe voor wittebrood en koekjes hoorden bij het assortiment van molenaar Judocus. Hij was geen brood- maar een pastei- en koekenbakker, tevens winkelier in grutterwaren. Daar hoorde natuurlijk een herberg bij, namelijk:

CAFÉ DE GRUTTERMOLEN

Was deze handel nieuw in het dorp? Niet helemaal. In de Franse tijd, 1795 tot 1814, was de maalbelasting komen te vervallen en waren Adriaan Musters, Willem Hazen en Martinus Cins gruttermolenaar geworden. Zij werkten met een handgedraaid molentje, onder het motto: *om een mud te malen, is de windmolen niet te betalen*. Zij moesten wel de eed afleggen te Bergen op Zoom, voor de vergunning mocht worden verleend.

Judocus werkte met de oude vergunning van zijn vader [watermolen Noordpolder, zie Tijding 2008-1 p.13] en startte met de door een dubbele duwbalk aangedreven gruttermolen. Later werd dit zware werk overgenomen door een paard; men sprak toen over de rosmolen. Al snel kwamen er toen bij enkele boeren graanrosmolens. De gruttermolen had ook als functie het pellen en het omhulsel verwijderen van de granen. Dit gebeurde door middel van aan weerszijden geplaatste breekstoelen, waarin een maalsteen in een trommelvormige rasp voorzien van het nodige ziftwerk, ronddraaide. De producten vogelzaad, havermout, boekweit, gersten en grutten voor de karnemelkse pap waren vrij goedkoop. Ook mosterd en cichoreikoffie gingen door deze molen. Toen na 1845 de aardappelziekte uitbrak, nam de handel snel toe. De eerdergenoemde grutters, Musters en Cins, zijn bij hem nog in dienst geweest. In 1865 overleed de weduwe Couwenberg. Dochter Anna Maria Couwenberg trouwde op 1 februari 1865 met timmerman Michiel Musters. Een van hun kinderen was 'Prinses Paulientje'. In Ossendrecht woonden vervolgens Frans Withaegs en Catharina Josepha Bernadina Swagemakers in dit gebouw, die op 25 september 1865 waren getrouwd.

Overigens: de eerste grutter- of boekweitmolen in Nederland zou vóór 1700 te Appingendam zijn gebouwd.

← *De rosmolen*

De Cichorei

Frans, een zoon van Gerard Withaegs, wilde zoals zijn vader, cichoreifabrikant worden. De gruttermolen was nog intact. Daarbij leende hij f 4000 voor verdere inrichting. Het café draaide verder en de vergunning was verleend voor een grote gelagkamer met aansluitend nog een ruime bovenkamer met biljard. In die dagen een goed draaiend café.

Frans bezat een ast en daarbij kreeg hij die van zijn broer David, die bakker was geworden, in bruikleen. Na in 1892 nogmaals een lening aan te zijn gegaan om de concurrentie het hoofd te kunnen bieden, kreeg hij twee jaar later een compagnon in de persoon van Petrus Paulus Mattheeussens, 'Pauwke' zoals hij genoemd werd. Hij trouwde op 23 januari 1894, volgens zijn familie beneden z'n stand, met Adriana, de dochter van Frans Withaegs. [Lees hierover in het boek *Peekoffie uit Ossendrecht*.]

Pauwke ontving pas in 1896 het erfdeel van zijn vader en begon een jaar later daar ter plaatse met de bouw van een nieuwe fabriek. Pas in 1911 kwam daar volgens zijn afkomst een 'passende' woning bij. De herberg was al langer gesloten. Al beweerde Paulus Mattheeussens, dat hij de oudste bitterpeefabriek van Ossendrecht had, de waarheid lag wel iets anders. Gerard Withaegs, de grootvader van zijn vrouw, begon als eerste in 1830, naast de kerk. Toch was de nieuwe fabriek voor Pauwke een mooie start om onafhankelijk te zijn van zijn Mattheeussens-familie.

Het ging Pauwke echter niet voor de wind en moeilijke tijden braken aan. In 1929 deed hij nog een laatste poging zijn inkomen op te schroeven door Sjefke Hugens voor hem achter de fabriek een druivenserre van 70 bij 8 meter te laten bouwen.

Zijn schoonzoon Alphons Maria Hermanus Josephus Moors, getrouwd met zijn dochter Stefanie Catharina Francisca Maria Immaculata Mattheeussens, bouwde ook een zelfde serre aan de Putseweg te

Hoogerheide. Deze opzet moest zeker slagen. En inderdaad, na enkele jaren had hij twee volle kassen met druiven, maar in de crisisjaren van toen werd dit niet de winstgevende handel. Paulus zat aan de grond en verkocht noodgedwongen fabriek en woonhuis aan Eugène van der Poel. Serre, gebouwen en grond werden opgekocht door Guust Jansen.

Petrus Paulus Mattheeussens stierf arm en eenzaam in de Vogelenzang op het Hondseind.

Een gevelhuis

We steken de weg over en staan voor een herenhuis met een aparte façade. Achter deze siergevel woonde na 1852 Hendrik Andries Adan, gehuwd met Johanna, de kleindochter van oud-burgemeester Willem Melsen. Haar man kwam uit Steenberg, en werd aangesteld als gemeentesecretaris van Ossendrecht. Hij was tevens rentmeester en hypotheekverstrekker. Hoog in aanzien, maar zeker niet altijd geliefd. Zijn vrouw Johanna liet op de plaats waar eens vier woningen hadden gestaan, een groot huis optrekken met een klokgevel waarvan de opstaande zijden gebogen waren. Bij gebrek aan een gemeentehuis was hier voor hem tot omstreeks 1900 een werk- en ontvangkamer ingericht.

Zijn zoon Emanuel Jacobus Henricus trouwde 31 maart 1864 met Maria Ludovica Sophia Charlotte Reijniers, uit het Belgische Boom. Zij was de dochter van een steen- en pannembakker en het verhaal gaat dat vanaf die tijd de huizen die in Ossendrecht gebouwd werden met een rode-pannen- dakbedekking uit Boom, de hypotheek daarvoor afgesloten werden bij Adan; voor de andere huizen was men genoodzaakt ergens anders een hypotheek te nemen.....

Omstreeks 1900 bouwde Emanuel aan de oostzijde een herenhuis met kantoor, waar hij tot 1915 als gemeentesecretaris werkte. [Zie pagina 17 bovenaan.] Toen er in de Eerste Wereldoorlog veel vluchtelingen uit België kwamen en een militair grensbataljon werd dit 'gemeentehuis', zijn woning dus, echter te krap voor de vele werkzaamheden. Daarom werd het voorste gedeelte van de jongensschool ingenomen en nu als gemeentehuis ingericht.

Emanuel Adan heeft zich ook zeer verdienstelijk gemaakt voor harmonie De Hoop. Hij was in 1874 medeoprichter van de muziekvereniging en is tot zijn dood in 1942 lid en erelid van harmonie De Hoop gebleven.

Het gevelhuis van vader Adan werd gedeeltelijk omgevormd tot een slagerswinkel, met daarnaast een ruime herberg met de passende naam:

CAFÉ ONDER DE TOREN

Deze naam brachten de nieuwe bewoners mee van hun vorige café dat in de Kruisweg [later Vijverweg genoemd] stond met rechtstreeks zicht op de kerktoren. We komen daar verderop nog langs. De nieuwe slager was Henrikus Melsen, getrouwd met Mathilda Musters, die een zuster van prinses Paulientje was. In die jaren een gekend café daar onder de toren. De drie zoons, Janus, Michel en Toon, leerden de beenhouwersstiel. Een nieuw fenomeen kon worden toegevoegd aan de dorpswinkels. Toon werd daar ter

Foto v.l.n.r.: Jules Theuns, Toon en Tuur Melsen. Het kleine ventje is Harry Melsen.

plaatse de opvolger, maar geen café-uitbater meer. Vele mensen hebben bij hem in de rij gestaan tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Daar werden de noodslachtingen uitgevoerd. Een kreupel paard, een koe die niet meer kon staan, of iets anders dat ze kwijt wilden, kon worden afgekeurd en naar Toon Melsen getransporteerd. Een extra kilo vlees

- soms wat taai- was

naast de distributiebonnen een welkome hap.

Tegenover Melsen in zijn pand met typische voorgevel, stond een cafeetje met de naam:

CAFÉ IN DE KLOK

Was deze naam misschien gekozen omdat aan de overkant een klokgevel stond?

Na verder onderzoek bleek dat een van de eerste bewoners aldaar Willem Nicolaas van Damme is geweest, in Rotterdam geboren en onderwijzer van de dorpsschool te Ossendrecht. Deze man had er echter nog een ander beroep bij: hij deed dienst als klokkenist, reparateur en onderhoudsman met aanstelling voor o.a. kerkklokken. Men noemde hem *De Klok*.

Petrus Kuilen was zijn eerste opvolger. De zaadhandelaren Adriaan de Dooy, Petrus Cleeren en Jacobus Wuijts werden opeenvolgend de bewoners, die als ondersteuning ook herbergier waren. De naam was zo ingeburgerd dat ze bijna vanzelfsprekend de naam IN DE KLOK lieten aanbrengen op het raam boven de dubbele deur. Na de Tweede Wereldoorlog werd de woning afgebroken, de herberg verdween en Fons Leyten liet ter plaatse een nieuwbouw neerzetten.

Voor hun café In de klok rechts het echtpaar Petrus Cleeren-Wuyts

De fietsenmaker

René Wouters koos het nog in de kinderschoenen staande vak van rijwielconstructeur, dat in die dagen toebehoorde aan de vaardigheid van de dorpsmid.

Zijn leermeester werd in 1914 Louis de Meijer, een Belgische vluchteling uit de Eerste Wereldoorlog. Deze man was in dat beroep werkzaam geweest in Antwerpen en begon samen met Piet Suijkerbuijk aan de oprichting van rijwielfabriek De Mol, waarover later meer. Na acht jaar stielkennis met knepen en kneepjes tot zich genomen te hebben, begon René met zijn vader en broer Victor op het Hondseind zelfstandig met de fietsconstructie onder de naam De Leeuw.

René beoefende ook de wielersport en promootte zo hun handelsmerk op de weg en op de wielersbaan. Kampioen van Brabant worden was een schot voor de boeg. Met Jan van Melik als koppelgenoot kwamen er triomfen op de wielersbaan. Na een valpartij op de piste te Marienburg, met daaraan verbonden een langdurende infectie, kwam René voor de keuze te staan. 'Het werd *rijen of vrijen*,' aldus de woorden van zijn meisje Marie, en zo geschiedde het laatste. Bij de reeds eerder genoemde Pauwke Mattheuussens werd in 1928 een ruimte gehuurd. Met de aanvraag van de benodigde vergunning van smederij, fietsenmakerij en reparatiebedrijf startten René en Marie, zelfstandig onder de naam Remy.

Remy

Het bleek al snel een goede beslissing met als gevolg nieuwbouw van een woning, winkel en werkplaats. René ontpopte zich tot een perfecte fietsconstructeur met vooral liefde voor de racefiets. Hij werd daarin

later bijgestaan door de talentvolle Martin van den Bergh (beter bekend als Marte van Toepse).

Renners als Theo Middelkamp, Cees Pellenaars, Rinus Buron, Fons Stuijts, Frans van de Zande, Piet van As, Jo de Haan, Jo de Roo en Piet Rentmeester, maar ook de Belgische kampioen Eloi Meulenberg, en met hem zelfs Stanneke Ockers en Ferdy Kubler fietsten op een in een andere kleur gespoten Remy-fiets. Zij waren allen gediend bij hun kennis en vernuft. Samen met Pellenaars zochten ze tot ver over de grenzen naar de nieuwste verfijnde onderdelen, die pasten in dito kaders. Jonge renners uit de streek wisten hem te vinden, zoals Wout Wagtmans, de gebroeders Van Est, Thijs Roks,

Kees Aanraad, maar ook later Hans Dekkers en Joske Suijkerbuijk. We kennen hun successen. Heel bijzonder: Wim van Est won in 1950 Bordeaux-Parijs op een Remy-fiets! Veelvuldig kampioene Keetie Hage reed eveneens op een Remy-fiets eind zestiger/begin zeventiger jaren.

Een Franse delegatie van het wielmerk Garin was afgereisd naar Ossendrecht om onder hun naam in licentie fietsen te laten bouwen. René en Marte construeerden dezelfde fiets, maar nu wit van kleur en met een andere handelsnaam. De zaken draaiden goed en ook Cees Pellenaars in zijn latere functie van ploegleider in de ronde van Frankrijk, werkte nauw samen met René Wouters. Zelfs Lomme Driessen, niet de eerste de beste uit de Belgische wielrennerij, bezocht de Remy. René overleed veel te vroeg, in 1957, aan een hartstilstand. Een overvolle kerk met wielervrienden tijdens de uitvaartdienst toonde het groot respect voor deze man.

Het leven gaat echter verder, de fietsenzaak werd overgenomen door Henk van de Kloot die later zijn naam liet veranderen in van der Kloof.

Samen met meesterknecht Martien van den Bergh zette hij het werk van Rene voort. Hun grootste verdienste was dat de Televizier wielerploeg in 1964 de ronde van Frankrijk op Remyfietsen reed. Grote renners zoals Jan Jansen, Henny Kuiper, Harm Ottenbros, Adrie van der Poel en Rene Pijnen kwamen bij Henk over de vloer. Omstreeks 1965 liet Henk een nieuwe fietsenzaak bouwen op de hoek Dokterstraat/Dorpsstraat. In 1982 werd de fietsenzaak verkocht en vestigde zich installatiebedrijf van de Korput in het pand. ♣

onder: Remy werkplaats/winkel aan de Burg. Voetenstraat

/ Marte bouwt een frame, BN febr. 1968

KANTKLOSCLUB

25

JAAR

TENTOONSTELLING IN HET HEEMHUISJE

In 2007 vond een grote kantklostentoonstelling plaats in ons museum Den Aanwas in Ossendrecht.

Dit jaar vieren de dames van de kantklosclub hun 25-jarig jubileum. Een goede reden om ter gelegenheid hiervan weer een tentoonstelling te organiseren.

U kunt deze bezoeken van **21 t/m 24 mei 2009**

in het heemhuisje **'t Kwartier, Binnenweg 33** te **Hoogerheide. ♣**

“Van vervlogen eigenheid en stierige koeien”

In gesprek met Virginie en Gied Suykerbuyk

De buitenlamp naast de voordeur van hun ‘tijdelijke’ seniorenhuis in de Wouwbaan brandt als welkomsgroet, als ik volgens afspraak ’s avonds aanbeld bij Virginie en Gied. Twee authentieke autochtonen, die al 55 jaar als echtpaar in Hoogerheide wonen.

Twee dorpingen die veel, zo niet alles, weten te vertellen over hoe het hier was en geworden is. Of verworden is?

Gied windt er geen doekjes om. Er is veel, heel veel veranderd. Vroeger kende iedereen elkaar. Nu komt het voor dat zelfs in de Raadhuisstraat, waar hij heel zijn leven woonde “een vrouwke enkele dagen ziek thuis kon liggen, zonder dat iemand het merkte”.

Veranderingen

De toon is gezet. Hoogerheide is Hoogerheide niet meer. Het dorp van toen begint een stad te worden. Waar niet langer iedereen elkaar kent. “Ook bij ons komt het nu voor dat zelfs burens elkaar niet meer kennen of hooguit amper met elkaar omgaan. Veel mensen weten ook van niets. Niets van het dorp waarin ze wonen of van ’t verleden.”

Ons gesprek gaat een tijdje over drukbezette echtparen die ’s ochtends vroeg de deur uitgaan en ’s avonds laat thuiskomen. Al of niet gecombineerd met crèchebezoek aan het

begin en op het eind van de erg lange werkdag. Een totaal andere situatie dan vroeger.

Geboren en getogen in de smederij

Gied werd in 1919 in Hoogerheide geboren, Virginie te Huijbergen in 1930, in het tijdens de oorlog voorgoed weggeschoten café De Gouden Leeuw. Voor de oorlog verhuisden haar ouders naar Hof van Holland, nu beter bekend als Vaeders Hoefke. Destijds zowel boerderij, café als winkel.

Gied stamt uit een smidsfamilie en was zijn hele leven smid. Hij nam het bedrijf over van zijn ouders en die weer van hun ouders, enz. “We zijn een smidsfamilie sinds zeker 1500,” vertelt hij. “De smederij in de Raad-

huisstraat, die dit jaar is afgebroken om plaats te maken voor het project Kerkepad, was de vestiging van ons familiebedrijf. Mijn vader Janus begon hier in 1910. Hij kwam uit Huijbergen. Ik ben er geboren en tot enkele maanden terug blijven wonen.”

Sinds Gied geen ijzer meer smeedt, is er ook een eind gekomen aan dit eeuwenoude familieambacht. De kinderen van Virginie en Gied hebben gestudeerd en niet gekozen voor het oude ambacht. Zelfs niet voor een moderne variant. Waar vroeger het beslaan van paarden en het maken of repareren van werktuigen de hoofdmoot was, werd dit tra-

ditionele dagelijkse werk sinds de jaren '60 geleidelijk verlegd naar de siersmederij.

“Mij maakte het niet uit wat ik deed. Als het maar ijzer of metaal was dat ik mocht bewerken”, vertelt Gied vol overtuiging.

Wilde hij ook altijd smid worden?

“Nee,” zegt hij. “Pas na een paar jaar MULO wilde ik het vak in, smid worden. Ik stond pas op mijn 14e of 15e achter het aambeeld. Ondanks dat ik het vak van mijn vader leerde, volgde ik ook aanvullende ambachtscursussen.”

Virginie werkte sinds haar trouwen in het zelfde woon- en bedrijfspand, waar ze ook winkel hielden.

“Een winkel in ijzerwaren, potten en pannen.” Vandaar dat ook Virginie veel mensen kent. “Dat was vroeger een centrale ontmoetingsplaats. Tot de CHV of Boerenbond kwam en de mensen steeds vaker daar om hun gereedschappen gingen.”

Maatschappelijke ontwikkelingen

Een tweede grote verandering is aan-geboord. De teloorgang van de kleine zelfstandige. Met de komst naar de dorpen in de Zuidwesthoek van supermarkten, winkelketens en dergelijke, kwam er steeds minder klandizie voor de kleine winkelier.

Ook omdat import-inwoners en jonge generaties van die trend gebruik maakten. Vanwege het gemak, alles onder één dak en de effectieve invloed van reclamefolders die grote bedrijven zich kunnen veroorloven. Vooral de schaalgrootte veranderde de

samenleving. Wanneer ik vertel dat vroeger in de buurt van mijn grootouders wel vijf bakkers woonden en minstens drie slaggers, snij ik een belangrijk punt aan.

Gied vertelt dat hij zijn dorp in 1940 in kaart heeft gebracht. Minutieus heeft hij elke straat destijds getekend, met alle huizen en bebouwing. “Alleen van ons dorp, hé? Dat was toen Hoogerheide, Woensdrecht en Heimolen.”

Met groene kleur heeft hij vervolgens alles aangemerkt dat nadien verdween.

Per huis noteerde hij ook wie er in 1940 woonden. Dat wil zeggen de namen van de echtparen, niet die van hun kinderen. Later noteerde hij ook wat die mensen deden.

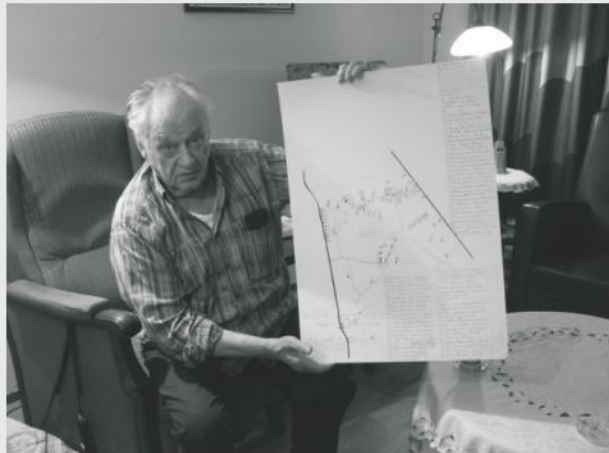
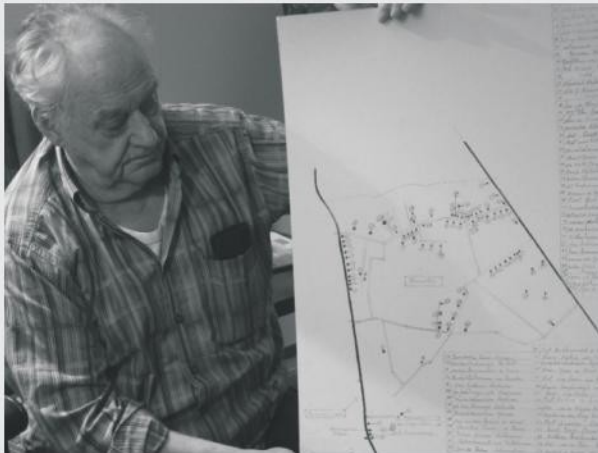
Wanneer ik opper dat dit een schat is aan heemkundige informatie, raak ik een gevoelige snaar.

“Die informatie is van mij en blijft van mij. Ze gaat mijn deur niet uit.”

De gevoelige snaar ligt in het verleden van de heemkundekring. Gied was daar van begin af aan bij betrokken. Ondermeer vanuit de werkgroep toponymie. Gied werkte in de jaren '70 en '80 mee aan artikelen voor de Tijding, zoals “Woensdrecht in oude wegen”, “Remedieën van een Huybergse dorpsmid”, “Herbergen en café's in de gemeente Woensdrecht gedurende de laatste 75 jaar” en de serie “Wetenswaardigheden over de polders van het Zuidkwartier”.

Aan zijn publicaties kwam een eind toen tot zijn ontzetting een artikel over steenfabrieken aan de Onderstal niet geplaatst werd.

Enthousiast en vastberaden ging hij wel door

met het vastleggen en vervolmaken van zijn documentatie uit 1940.

Mijn gemeente interesse in zijn levenswerk bevalt hem. Snel loopt hij naar boven en komt terug met de door hem gemaakte kaarten. Een absolute schat aan heemkundige informatie. Met gepaste trots toont hij me zijn werk en vertelt vol vuur wat hij allemaal heeft ingetekend. Ook toont hij me enkele schriften. Vol aantekeningen. Wie waar woonde, wat ze deden etc. Maar ook gerubriceerd op beroep.

Al bladerend kom ik een lijst thuisslachten tegen uit Hoogerheide in 1940.

Tot mijn verbazing een lijst van maar liefst dertien namen. Ik vertel hoe onze columnist Brugman voor zijn artikel in de Tijding over de thuisslacht, bij navraag slechts aan drie namen kon komen. Dat Gieds aantekeningen voor de redactie van de Tijding dus een gigantische waarde hebben. Gied en Virginie knikken begrijpend.

Terwijl we koffie drinken laat Gied merken dat zijn informatie weliswaar zijn informatie is en blijft, maar ... dat we er in voorkomende gevallen best wel eens gebruik van mogen maken. Bijvoorbeeld als we weer eens een artikel plaatsen over zoiets als de thuisslacht. Dan mogen we best zijn dertien namen weten.

Bijnamen

“Ik heb ook veel bijnamen verzameld. Wel 450. Vroeger hadden veel mensen een bijnaam,” vertelt Gied.

Virginie vult hem aan: “Maar het was geen gewoonte om de mensen met hun bijnaam aan te spreken hoor, nagenoeg iedereen sprak elkaar altijd aan met hun werkelijke naam.”

Het geeft me een goed gevoel. Informatie zoals door Gied verzameld, is niet alleen het werk van jaren speuren en noteren, maar is vooral vanuit heemkundig oogpunt zeer waardevol. Ik ben blij met zijn toezegging en hoop dat we in de toekomst in goed wederzijds overleg daar wellicht gepast gebruik van kunnen maken.

Ik vertel dat onze heemkundekring ook een lijst bijnamen heeft op onze website. Internet is een stap te ver voor de familie Suykerbuyk. Ik beloof een uitdraai van onze lijst mee te brengen bij een volgende gelegenheid, in de stille hoop dat Virginie en Gied dan ook onze gegevens weer een stukje vollediger helpen te maken.

Archieven

Speuren naar informatie gaat bij Gied verder dan alleen de status van zijn dorp in 1940. Hij bezoekt geregeld archieven. Niet alleen twee keer per week het archief in Bergen op Zoom, maar ook archieven in steden als Rotterdam en Den Bosch. Om te speuren naar informatie over mensen uit onze regio, bijvoorbeeld die ooit als waterstoker gingen werken in de grote stad.

Interviews

Terwijl we koffie drinken, vraag ik wat ze vinden van de interviews die we sinds enkele jaren in de Tijding plaatsen.

“Dat hadden jullie al veel eerder moeten doen,” is het antwoord. “Want veel mensen die er toen nog waren, zijn er nu helaas niet meer.”

Ik vraag wie we zoal hadden moeten portretteren. “Om een goed beeld te hebben van hoe het was in de vorige eeuw in de Zuidwesthoek is de gewone man een schat van informatie,” zeggen Virginie en Gied. Bijvoorbeeld over de drie steenfabrieken die hier waren. Niet alleen een belangrijke bron van werkgelegenheid destijds, maar ook een schat aan heemkundige informatie. Er worden namen genoemd van directeur Kosterman, de werkmans Sjeff Konings en er valt de naam van Ko den Uil. De laatste werd vernoemd naar de Uilenberg, thans Canadalaan.

Kapelaan

Ook kapelaan Cosijn zou een goed voorbeeld geweest zijn voor een interview.

Hij was 22 jaar priester in Hoogerheide en kwam bij al zijn parochianen aan huis. Hij at niet alleen graag mee, dronk ook graag een borreltje, maar was ook een bemoeial en betweter, die altijd gelijk wilde krijgen. In de smidse van de familie Suykerbuyk gingen de gesprekken niet alleen over kerkelijke aangelegenheden. “Cosijntje zijn vader was ook smid en dus dacht de kapelaan ook het nodige te weten over het ambacht. Dat leidde nogal eens tot meningsverschillen. Heftige discussies, waarbij Cosijn geregeld boos wegliep. Maar hij kwam altijd terug,” vertelt Gied. “Op een keer kwam hij ons vader ook bezoeken, om hem te bepraten mee te doen aan een op te richten Heilige Familie.”

Een Heilige Familie bestond uit parochianen die in beginsel twaalf keer per jaar (symbool voor de twaalf apostelen) bijeenkomsten hielden. Het doel was de ontkerstening van de huisgezinnen tegen te gaan of zoals de doelstelling destijds luidde:

De Heilige Familie moet in de parochies de aandacht voor en de toelag op het innerlijk godsdienstig leven en het christelijk huisgezin levendig houden.

“Mijn vader deed dat niet. Cosijntje weer boos natuurlijk. Maar ons vader zei: ‘Ik sta zes dagen per week voor het aambeeld en de zevende dag is voor mij.’ Daar kwam hij niet op terug. Ik heb dat van hem geërfd. Ook ik kom nooit op mijn woorden terug.”

18ste JAARGANG No. 11 20 JULI 1932

FAMILIEBLAD

WEEKBLAD VAN DE APOSTOLIEKE MISSIE VAN HOOGHEIDE
ZONNENBLAD VOOR HET BATH. HUYGEBIN

**Jedene vrouw
is een moeder!**

**ZIT ROEPING
IN HET GEVOEL?**

Toponiemen

Gied vraagt hoe lang ik in Hoogerheide woon. Wanneer ik vertel dat dit nog maar vijftien jaar is, verschijnt er een brede lach op zijn gezicht.

“Dan witte zeker nie waar ‘t Java was, of ‘t Tjioletjap?” Uiteraard weet ik dat niet. Het Java blijkt op het eind van de huidige KLM-laan gelegen te hebben en ‘t Tjioletjap is het huidige METO-veld.

Even denk ik ook een goedbedoelde duit in het zakje te kunnen doen. Ik vertel dat ik wel weet dat in de vorige eeuw op de kruising van de Minckelersweg vroeger een scheidreef liep en dat daar toen in plaats van de huidige woningen, nog bos, zand en heide was.

Gied lacht. “Daar was nooit een scheidreef. Er was èn er is maar één Scheidreef. Die loopt vanaf de Putseweg naar Familieland. Wa-gij bedoelt is de Buitendreef!”

Achteraf bezien een aardig leermoment. Gied heeft gelijk! Maar in de volksmond werd de Buitendreef nog jaren Scheidreef genoemd. Omdat daar ooit de grens liep tussen Woensdrecht en Hoogerheide (dat toen behoorde tot Huijbergen). De huidige Scheidreef is de scheiding tussen Hoogerheide en Ossendrecht. Vanwege herziening van de gemeentegrens konden er in het zelfstandig geworden Hoogerheide geen twee Scheidreeven binnen één gemeente blijven bestaan. Dus kreeg de inmiddels verdwenen Scheidreef om die praktische reden ‘Buitendreef’

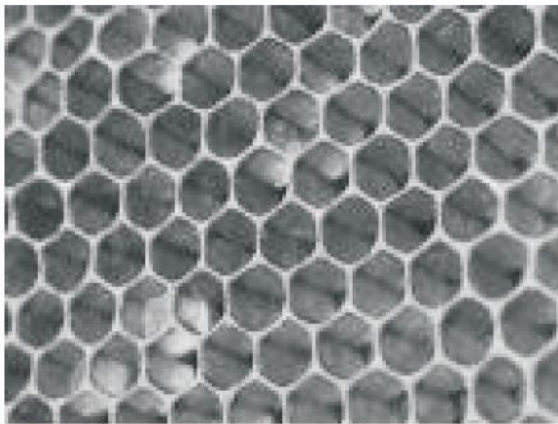

als formele naam.

Dat toponiemen en historie zijn hobby zijn blijkt ook als Gied vraagt waar het Pèerskerk'of was. Dat blijkt de huidige Denenlaan te zijn. Pèerskerk'of of paardenkerkhof. Hier werden tot in vorige eeuw paarden begraven. "Mar vast ook wel eens een koei," aldus Gied.

Bijen

Gied is niet alleen smid geweest. Hij was een echte doener. Wat zijn ogen zagen konden zijn handen maken. Ook tijdens de 30 jaar dat hij bijen hield. De bijenkasten die altijd in zijn achtertuin stonden maakte hij eigen-

handig. Net als alle bijkomende gereedschap om honing uit de raten te halen, te slingeren, enz. Gemiddeld had hij 30 bijenkasten, maar er zijn jaren geweest dat er zelfs 40 waren. Zijn bijenvolken kwamen overal. 28 jaar lang bracht hij zijn korven naar de Flevopolder. Maar ze mochten ook rondzwermen in

Zeeland vanwege de fruitbomen en op de heide in onze eigen regio. Liefst op jonge heide, zoals achter het Joodse kerkhof, nadat daar een grote brand had gewoed halverwege de jaren '70. De opbrengst was altijd

goed, gemiddeld 20 kilo per volk. Eén keer had hij een korf die in één jaar tijd maar liefst 53 kilo honing opbracht. De oogst verkochten Gied en Virginie veelal aan vaste klanten. At hij zelf ook honing? Is dat wellicht hét recept om zo gezond en actief 89 jaar te worden? "Ik eet iedere dag twee lepels honing," bekennt Gied, maar laat wijselijk in het midden of dit de geheime sleutel is voor gezondheid tot op hoge leeftijd.

De Tijding

Ik breng het gesprek terug op de Tijding.

Welke onderwerpen moeten er nog meer aan bod komen, behalve de 'gewone man'?

In één adem noemen Virginie en Gied er een aantal op. - markante figuren,

- ondernemers, - toen de Raadhuisstraat nog echt Raadhuisstraat was,

- verdwenen beroepen zoals schoenmaker Willem Pek, slager Sjaak Wesembeek, oliehandel Den Barrel, gemeentewerkman Jan de Koekoek, galanterieënwinkel Wies Marcus, bakker/kruidenier Tiest Verrest, schilder Piet Michielsens enz.

Praatochtend

Ik zeg dat de praatochtenden in ons huisje aan de Binnenweg daar aanleiding toe kunnen geven. Komt hij daar wel eens?

Dat blijkt al jaren niet meer het geval. Na perikelen over zijn niet-gepubliceerde artikelen in de Tijding en onterechte redactionele ingrepen in zijn teksten komt Gied daar niet meer. Zulke ogenschijnlijke kleinigheden konden daartoe leiden. Ons dorp is een dorp als geen ander en er gebeuren dus onbedoeld dingen, zoals overal. Gied schreef ooit over de 12 apostelen op 't Koepeltje. Volgens hem beukenbomen, door de redactie zonder overleg en zonder excuses gewijzigd in eikenbomen. Dat zette begrijpelijkerwijze kwaad bloed, waardoor er jaren geleden op maandag een alternatieve praatochtend ontstond in huize Suykerbuyk. "Waarover praten jullie dan?" wil ik weten. Gied en Virginie kijken elkaar lachend aan.

"Over van alles en nog wat, vaak over vroeger en soms over nu. Zoals over met de geit naar de bok gaan en kortgeleden nog over stierige koeien," zegt Gied lachend. Hij verhaalt over een boer die een tochtige koe had,

die uiteraard bevrucht moest worden. De boer noteerde het nummer van de koe. Nummer 112. In zijn haast om snel een bevruchting te regelen belde hij echter 112.

Toen een stem aan de telefoon vroeg waarmee men hem van dienst kon zijn, zei de boer dat zijn koe stierig was en dat ze rap met de stier moesten komen. Gied en Virginie lachen opnieuw bij de herinnering aan dit leuke verhaal op een praatochtend in hun huis. Eén van de vele vertellingen in huize Suykerbuyk.

Verhalen vertellen

“Leutige verhalen over vroeger en nu moeten ook in de Tijding komen,” vinden ze beiden.

“Vroeger was er geen tv, geen internet. Om de tijd door te komen moesten de mensen dus met elkaar mauwen. ‘s Zomers buiten voor het huis, ‘s winters in de kamer rond de eettafel bij de kachel. Zulke verhalen waren lachwekkend, tijdverdrijvend en historisch. Zo bleef ook je kennis over vroeger op peil. Over je geboortestreek, over je heem.

Kantklossen

Ook Virginie is al tientallen jaren bij de heemkunde betrokken. Van de werkgroep handwerken is zij niet alleen de bezielende oprichtster, maar ook voorzitter. De groep bestaat uit meer dan een tiental dames die elke twee weken bij elkaar komen. Dit jaar bestaat de werkgroep 25 jaar en dat wordt terecht gevierd met een jubileumexpositie in het huisje aan de Binnenweg. Een expositie van klassieke en moderne werkstukken met uiteenlopende motieven en toepassingen.

Er zal ook een fotocollage te zien zijn op een lcd-scherm die van 25 jaar handwerken getuigt. Haar grote hobby is kantklossen.

Daar begon ze 27 jaar geleden mee. Traditionele motieven, zoals ze in Brugge maken. Een andere hobby is bloemschikken. Voor het raam van huize Suykerbuyk staat dan ook vrijwel altijd een pronkstuk. Maar ook in de kerk verzorgt Virginie al 22 jaar de bloemstukken voor de mis, bij huwelijken en begrafenissen. Wanneer ik mijn bewondering uitspreek, lacht ze bescheiden.

De eigenheid van Hoogerheide

Na de verhalen over vroeger, breng ik het gesprek terug naar het heden.

“Wat is de grootste verandering in ons dorp als je terugkijkt op jullie leven?” vraag ik.

Zonder aarzelen noemen ze de verandering in karakter, in de eigenheid van ons dorp.

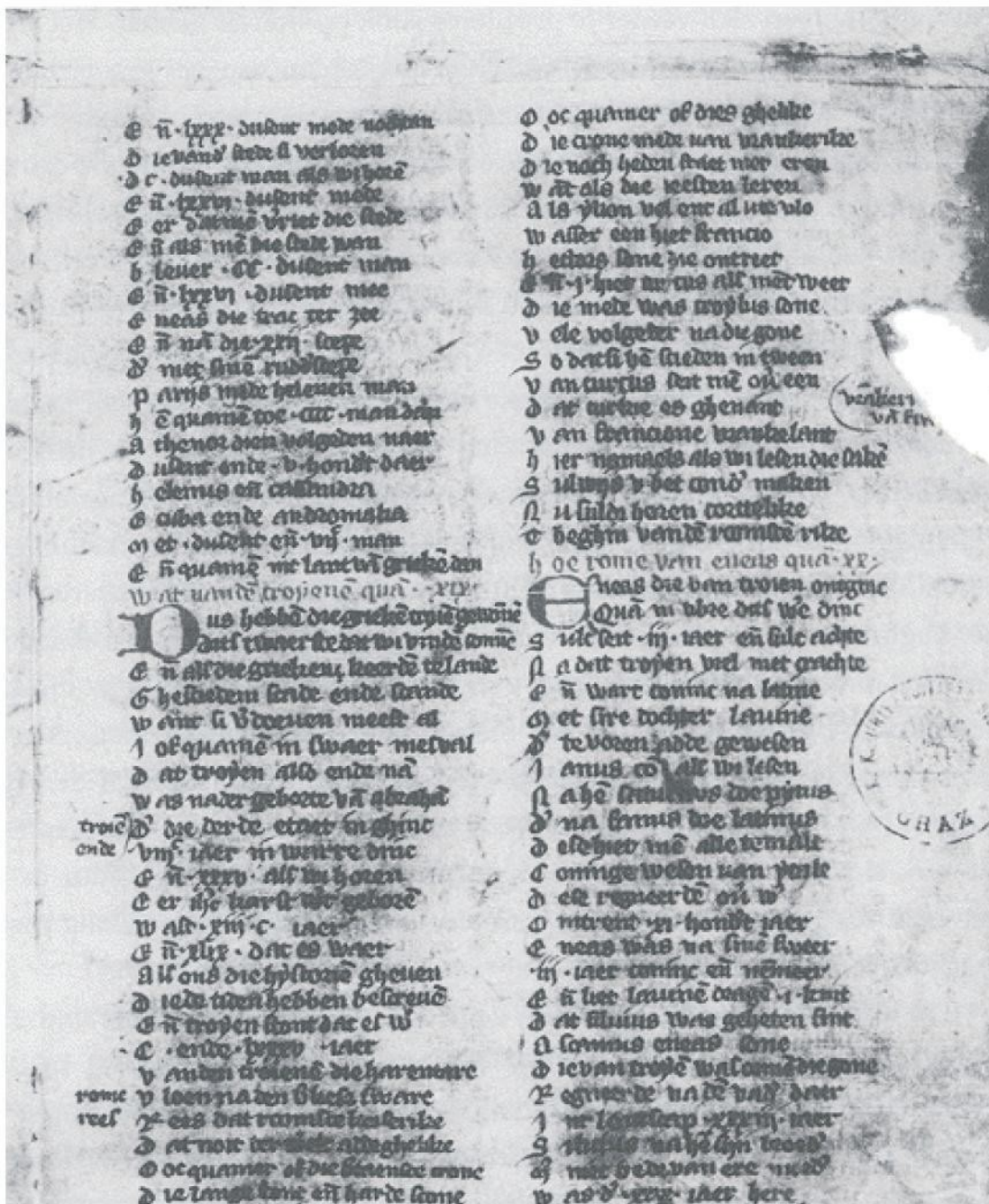
“Ons dorp heeft een totaal andere mentaliteit gekregen,” zeggen beiden.

“Ons dialect verdwijnt en de mensen leven allemaal in hun eigen kleine wereldje. Ze zijn allemaal geleerd, want iedereen studeert tegenwoordig. Van hun specifieke terrein

weten ze alles, van het dagelijkse leven in hun directe omgeving en van het verleden weten ze niks meer.”

Studie

Gied wijzigt ons gespreksonderwerp. “Ik ben bekâant 89”, zegt hij, “maar ik studeer ook nog. Middeleeuwse geschriften. Voor mijn speurtochten in de archieven moet je oude handschriften kunnen lezen. Ik heb daar cursus voor gevolgd en mezelf via zelfstudie ook verder bekwaamd. Ik leer nog elke dag en kan nu al terug gaan tot 1440.”

Terug naar de Raadhuisstraat

Wanneer we opnieuw koffie drinken, vraag ik hoe het is om ‘tijdelijk’ in een seniorenwoning te wonen aan de Wouwbaan, na een levenlang in de Raadhuisstraat te hebben gewoond.

Dat was vooral in het begin erg wennen, zo blijkt. Maar omdat het maar voor ‘even’ was, leek dat geen punt. Nu ze eraan gewend zijn, is het daardoor ook minder erg dat de nieuwbouw op zich laat wachten. Ze hadden verwacht dat alles veel sneller zou gaan. Ze zijn echter wel goed op de hoogte.

Gied vertelt dat iemand van de woningstichting ze regelmatig bijpraat. Ook over de naamgeving van het te realiseren binnenplein in het Kerkepad. Als toponiemenman bij uitstek heeft dat zijn hoge interesse, maar leidt dat ook tot verwondering. Zeker toen de woningstichting hem meldde dat het binnenplein Hof van Holland ging heten. “Dat is echt jammer,” vindt hij. “Want exact op die plaats stond ooit honderden jaren geleden een boerderij met de naam ’t Schaakbord. Dat zou toch een veel betere naam zijn geweest dan die van een café van veel latere datum? Naar ’t schijnt is dat niet meer te veranderen!”

Toekomst

Ik besluit met te vragen wat er zeker niet mag veranderen. Virginie en Gied denken diep na. Kijken elkaar aan en zeggen dan ’t Koepeltje. Stel dat ze over vijftig jaar nog eens zouden kunnen kijken, dan zou het hartverscheurend zijn als ook ’t Koepeltje ver-

dwenen of volgebouwd zou blijken. Dat ook de Bunt er niet meer zou zijn, evenals de 12 apostelen.

Ik geef hun goede moed, denk ik, als ik vertel dat dit hele gebied straks van Natuurmonumenten is. Dat het door vernatting zal worden tot een prachtig, moerassig natuurgebied. Nota bene vlakbij het centrum van Hoogerheide.

Beiden knikken hoopvol dat het zo zal zijn. Gied en Virginie hebben niettemin hun bedenkingen. Want de havens van Antwerpen zijn dichtbij en men rept voortdurend over het potentieel dat onze open ruimte biedt voor economische en logistieke perspectieven. “Geld, hé? Geld wint altijd altijd! In onze streek zijn ze er bovendien dol op,” luidt de vertwijfeling.

Wanneer ik rond 23.00 uur terug naar huis ga en omkijk naar hun huisje, brandt de buitenlamp nog steeds als een warm signaal. Ik hoop oprecht dat de eigenheid van Hoogerheide, die Gied en Virginie zo goed beschreven hebben, deels behouden blijft. Ondanks alle veranderingen. En natuurlijk dat ’t Koepeltje en omgeving nooit opgeofferd zal worden voor bebouwing. Vanwege alles veranderende financiële belangen, het eeuwige ‘slijk der aarde’.

Hoogerheide, najaar 2008
Adrie Dobbelaar

Unne goejendag ammel saome

Iek zal mun èège jirst ies vurstelle, want iek maag van ôons tuis nwôôt vremd gaon. Iek zen Merèèn van Jo van Keej van Kraontjes. Da's vur de mêêse van Woggeraaje. Zen iek nouw ien Ostrecht, dan zeg iek, da'k Merèèn van Sjorrel van Nel van Suikere Meeke zen en dan worde daor meej ôôpe aareme opgevange.

Iek zen zeuvenunveftig jaor geleeje gebôôre op dun Uybaargseweg neffe ut wienkeltje van Séfa Postkaar, ôôs uis was jil vroeger un pèerde-afspanning en Séfa was daor un kiend van.

Mar da'k daor gebôôre zen, da emme ze ammel goed gewêete, want iek was un echt blèetjong, dag en naacht em iek da volgouwe. Daorom ies jil dun Uybaargseweg afgebrôôke, dur stao gin uis mir ôôverend. Zellufs ut klwôoster en ut pattrenaot emme ut begêeve. Vèèf jaor laoter zen me vurruiet naor de Bôrgemjêêster Moorsstraot, dun jirste nuuwe wèek van Woggeraaje, en daor ies ut lêeve echt begonne. Jirst naor de kakschôôl baaj de nonne, en laoter zes jaor naor de laogere schôôl op de Nuuweweg. Iek ken ze nog, die schôôlmjêêsters: Frâânke, Opmâas, dun Berschep, Tiesje Bal en Opstaoke, da was dun bôôvemjêêster. Daorvur ojde bôôvemjêêster Kôôremâas, mar die ek nie zoow goed gekend.

Iek moes iedere dag te voet naor die rotschôôl. Daor oj iek toch un êêkel aon. En dan krêêgde om naor schôôl te gaon goeie klêere aon. Zoow ne miessleke juuk-drollevanger en un rot truike meej zoown stom lefke dur ôônder. Iek liep un jeele

dag ôôveral te kraauwe, zoow juukte da. Iek oj zoowne êêkel om naor schôôl te gaon, dak mun èège wel us ziek voelde. Mar da em iek nie veul gedaon, wâânt ôôns vaoder emme ies jinne kjêêr naor 't schôôl gebrocht. IJ op de fiets en ieke dur aartlwôôpers vur, en as iek nie aart genoeg liep, dan krêêg iek da fietswiel têêge mun iele aon, en da j i m m e l v a n d e Moorsstraot tot de Nuuweweg, dus iek was nie veul schôôlziek mjêêr. Laoter moes iek naor Baarege naor schôôl. Elleke dag dur wjêêr en wiend. Mêêse, wa d'em iek afgezien. Daor em iek nouw nog un kompleks van, en meej da volluk val ok echt nie te lêêve.

Toen zen iek gaon waareke en ies ut lêêve echt begonne: siegerette rwôôke, bier drienke en fjêêste, iek oj geld zat. Jao, iek zen wa zat gwiest daor baai dun Aorund baai Frââs Stuit. Ôôns moeder zuchtte nogal ies un kjêêrke en dan zeej ze altij: 'Ieder ôske ed zun kröske en wij emme ôôze Merèèn.

Iek was ies un kjêêr naor Woggeraajse Kerremus gewiest en zat da'k was, zat! D'ôônde luustte dur gin brwôôd van. Mar snaachs, de Kerremus was gedaon en iek oj nog un paor guldes ôôver en die moesse wok op, dus baai Fôôns Stuit de viesboer un bos pollienge gekocht. Iek docht die zen vur ôôns vaoder en ôôns moeder. Tuis gekomme liep iek naor bôôve. Zen iek allewurwêêge de trap, meej dieje bos pollieng nog ien mun âânde. Iek docht die leg iek baaj ôôns vaoder en ôôns moeder op ut naachtkasje, dan vinne ze da wel. Mar iek glij daor uit ôôver da gladde zèèl in die slaopkaomer, iek schuif zoow onder zullie bed dur. Iek kon nog net dieje pollieng op bed gwôôie. Lieg iek daor goed en wel, wôôr iek ôôns moeder zèêge: 'Alleej vaoder, aol d'oewen aarum ies van mun gezicht af.' En ze gwôôit dieje pollieng naor ôôns vaoder zunne kâânt. Ôôns vaoder vlieg d'omwôôg en roept: 'Nôônde miljaar, wa d'ies da d'ier vu run geneuk?' Mot oew èège vurstelle, iek lieg ôônder da bed meej zoown diep durzakkend spieraol. Zo wôôg stieng ut bier al baaj mèn.

Mêêse, iek bespaor oew mèn verdere belêêvenisse en gaon dur vandur. Oudoe!

Geschrêêve dur Rien Stok / Merèèn Klippel

Een grootsch K.J.V.-huwelijk

Een schitterende getuigenis van de éénheid der K. V. J.

Dat er iets bijzonders ging gebeuren op K. J. V.-gebied, moeten degenen, die op dat uur in Bergen op Zoom, Huijbergen, Putte, Ossendrecht en Hoogerheide, al uit de veeren waren, begrepen hebben.

Met den tram van kwart over zes 's morgens en met de fiets passeerde toen de afdeeling meisjes K. J. V. uit Bergen op Zoom onze dorpsstraat en hielden halt aan het E. K.-huis. Niet lang daarna, (immers het programma, dat van tevoren door een daarvoor bijeengeroepen commissie uit de afdeeling meisjes en jongens uit Hoogerheide was samengesteld, vermeldde, dat er om half zeven opgesteld zou worden) verschenen de andere afdeelingen zooals bovengenoemd; en op de maat, voorafgegaan door de vaandels der verschillende afdeelingen, marcheerde men naar de kerk, alwaar direct werd opgesteld vóór den hoofdingang ter weerszijden van het H. Hartbeeld. Voor de afdeelingen der jongens K. J. V. had men nauwelijks plaats genoeg daar, wel een bewijs hoe groot het aantal K. J. V-ers was.

Een niet verwachte belangstelling werd nog ondervonden. Teeken van den Zegen Gods op de Kruisdagen!

Er werd n.l. om zes uur 's morgens een H. Mis opgedragen voor de vruchten der aarde, die om circa half zeven eindigde.

Met deze velen was het wachten nu nog op het K. J. V. echtpaar en hunne families, die echter spoedig in zicht kwamen.

Wie traden er in 't huwelijk en waarom die groote belangstelling?

Hunne namen doen niets ter zake. 't Was Janus, Janus, die uitblonk als degelijk Roomsche jongen, als goed K. J. V.-er die meermalen de leiding nam als 't moest, van wien de jongens veel hielden, die steeds bereid was hulp te bieden waar 't noodig was, kortom, Janus, aller vriend, human leider voor wien niets te veel was: maar ook oprecht, aan ieder de waarheid zei uit diepe overtuiging. Nel, die vanwege haar werkkring in Bergen op Zoom bij de aldaar bestaande afdeeling was aangesloten, was steeds present met eenige van hare K. J. V. zusters, als er met kermis en dergelijke gelegenheden een of ander actiepoint der K. J. V. in den omtrek diende gesteund. Ook zij was, evenals Janus, steeds bereid om goed te doen en te helpen waar het noodig was: een zon in 't gezin waar zij diende. Fier en met een blijden glimlach om de lippen kwamen zij toen, onze K. J. V.-broeder en -zuster, aangestapt en onder het brengen van den K. J. V.-groet schreden zij de Kerk binnen, Na het passeeren hunner families, natuurlijk ook door de heg van de ten groet uitgestoken handen en vaandels, sloten wij aan en namen plaats in het priesterkoor. Onder de talrijke aanwezigen hadden voor in de kerk ook plaats genomen de WelEerw. Heer kapelaan Driesen uit Bergen op Zoom, de oprichter en oud-directeur van beide afdeelingen uit Hoogerheide, alsmede de WelEerw. Heer Donkers uit Bergen op Zoom, de oud-patroon onzer in den echt tredende K. J. V.-zuster. De WelEerw. Heer Cosijn, de tegenwoordige Directeur der jongens K. J. V., die het H. Mis-offer zou opdragen, hield van te voren een kort toespraak tot het echtpaar, waarin hij hen aanspoorde tot trouw aan elkander en tot trouw aan ons H. Geloof.

Bij het aanvangen der H. Mis stond de directeur van ons voor deze gelegenheid gevormd koor recht en dirigeerde, begeleid op het harmonium, de gezangen der H. Mis, welke door de K. J. V.-ers gezamenlijk werden gezongen en wel op een uitstekende wijze, als wij nog nimmer gehoord hebben. 't Kwam bij allen blijkbaar uit 't hart, Onder de H. Mis gingen alle jongens en meisjes der K. J. V. ter H. Tafel en naar wij later vernamen, was dit voor het bruidspaar de grootste voldoening en 't mooiste cadeau.

Na afloop der H. Mis werd door een koortje uit de afdeelingen Hoogerheide der Meisjes K. J. V. een heerlijk tweestemmig Marialiedje gezongen, dat van te voren door de oud-hoofdgroepleidster met haar medezusters was ingestudeerd.

Mede-K.J.V.-leden groeten het bruidspaar Petronella Pijnen en Adrianus Plompen na de huwelijksvoltrekking in de kerk te Hoogerheide. Foto uit Hoogerheide en Woensdrecht Toen en Nu door Marcel Moors

Tot slot galmde, onder de machtige tonen van het orgel, het strijdlid van den E. K. door de kerk. Dat Gods zegen op dezen dag zichtbaar was bewees wel het feit, dat alle aanwezigen diep onder den indruk waren van dit zoo eenvoudige, maar mooie huwelijksfestijn, waar jongens en meisjes der K. J. V., waar de afdelingen van heel de omgeving hun eenheid zoo heerlijk toonden.

Daarop verlieten de afdelingen hun plaats in het Godshuis en stelden zich weer op als voor de H. Mis.

Onder het brengen van den K. J. V.-groet en onder overgrootte belangstelling van het Hoogerheidensche publiek werd nu het gelukkige echtpaar op de plaat vereeuwigd. Hierna gingen alle K. J. V.-ers naar huis, den Christus in hun hart dragende en deelende in het geluk van hun, in het huwelijk verbonden K. J. V.-broeder en -zuster. In den loop van den dag werden door de afdeeling K. J. M. uit Hoogerheide de verschillende bloemstukken en cadeaux het echtpaar aangeboden.

Van alle deelnemende afdeelingen ontvingen zij felicitaties, gelukstelegrammen en bloemstukken alsmede ook verscheidene cadeaux.

Bij een bezoek aan het jonge paar, kwam ons ter oore, dat zij buitengewoon gelukkig waren over het verloop van hun huwelijk en uit dankbaarheid jegens Christus Koning en zijn H. Moeder lieten zij op tweeden Pinksterdag een H. Mis voor de K. J. V. opdragen.

Janus en Nel vele gelukkige jaren.

J. D., Hoofdgroep leider.

Op de foto hieronder van rond het jaar 1930 van de Katholieke Jongeren Vereniging in Hoogerheide ziet u als tweede van rechts de bruidegom Janus Plompen.

Verder zijn afgebeeld op de voorste rij v.l.n.r.: Kees Daalmans, Piet Borremans, Jan Daalmans, kapelaan Driessen, Janus Plompen en Mr Suykerbuyk

Achterste rij v.l.n.r.: Alex Pijnen, Felix Somers, Jac Soffers, Florent Somers, Janus de Weert, Harry Snoeyers en Jac Daalmans.

Bovenstaand artikel is uit :

Bezielen (orgaan voor mannelijke jeugdbeweging) maandblad 1e jaargang nummer 1 juli 1933.

DAT 'KOTJE' BOVEN OP DE DIJK

door Jan van Elzakker en met dank aan Kees Klaassen

De Scheldevanger

Tijdens de lezing van Willem de Weert over De Brabantse Wal op 19 februari 2008 in het Markiezenhof, wordt de aanwezige aandachtige toehoorder Kees Klaassen uit Halsteren getroffen door een detail in de mooie powerpoint-presentatie. Het gaat om de opmerking van Willem, voorzitter van Stichting De Brabantse Wal, zomaar terzijde, over mooie uitkijkpunten. Daarbij komt dat 'kotje' bovenop de dijk bij de oudste afslag aan de oudste Zeeuwseweg door de Hoogerwaardpolder ter sprake.

Willem vertoont tijdens zijn lezing een foto van de ruïne van dat huisje/kotje op de dijk aan die oude Zeeuwseweg.

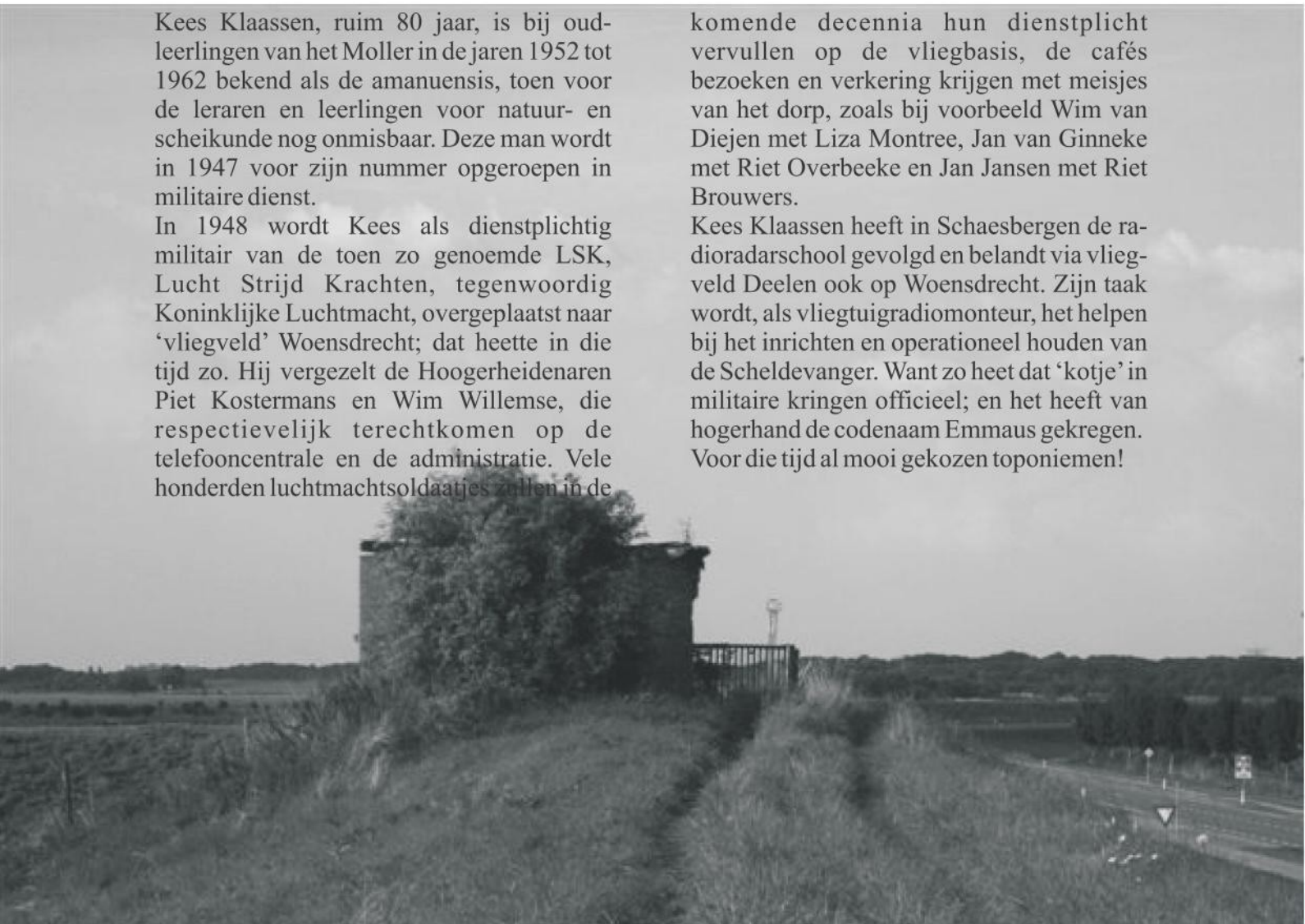
Als Willem, na een spontane opmerking uit de zaal, niet alle informatie kan geven over de achtergronden van de tot ruïne vervallen 'belvedere', veert Kees Klaassen uit Halsteren als door een wesp gestoken op uit zijn stoel.

Kees Klaassen, ruim 80 jaar, is bij oud-leerlingen van het Moller in de jaren 1952 tot 1962 bekend als de amanuensis, toen voor de leraren en leerlingen voor natuur- en scheikunde nog onmisbaar. Deze man wordt in 1947 voor zijn nummer opgeroepen in militaire dienst.

In 1948 wordt Kees als dienstplichtig militair van de toen zo genoemde LSK, Lucht Strijd Krachten, tegenwoordig Koninklijke Luchtmacht, overgeplaatst naar 'vliegveld' Woensdrecht; dat heette in die tijd zo. Hij vergezelt de Hoogerheidenaren Piet Kostermans en Wim Willemse, die respectievelijk terechtkomen op de telefooncentrale en de administratie. Vele honderden luchtmachtsoldaatjes zullen in de

komende decennia hun dienstplicht vervullen op de vliegbasis, de cafés bezoeken en verkering krijgen met meisjes van het dorp, zoals bij voorbeeld Wim van Diejen met Liza Montree, Jan van Ginneke met Riet Overbeeke en Jan Jansen met Riet Brouwers.

Kees Klaassen heeft in Schaesbergen de radioradarschool gevolgd en belandt via vliegveld Deelen ook op Woensdrecht. Zijn taak wordt, als vliegtuigradiomonteur, het helpen bij het inrichten en operationeel houden van de Scheldevanger. Want zo heet dat 'kotje' in militaire kringen officieel; en het heeft van hogerhand de codenaam Emmaus gekregen. Voor die tijd al mooi gekozen toponiemen!

Koninklijke Landmacht

Dienst van den
Kwartiermeester-Generaal

Directoraat Technische Diensten
Van Soutelandelaan
's-Gravenhage

CERTIFICAAT VAN MILITAIRE VAKBEKWAAMHEID

De Centrale Commissie voor Militaire Vakbekwaamheid geeft hierbij te kennen, dat

Soldaat KLAASSEN, J.G. - 271103144 (rang, naam, voorletters en L.N.)

Voldoende / ~~Goorde~~ / ~~Zaerigoorde~~ resultaten heeft bereikt bij het onderzoek naar zijn vakbekwaamheid, dat op 13 December 1948 te Deelen werd ingesteld door de Examencommissie van de C. C. M. V. in het Vak

R A D I O - M O N T E U R

en is ingedeeld in klasse III (drie) groep A

Deelen 13 Dec. 1948.

's-Gravenhage 13 Dec 1948.

De Examencommissie,

De Centrale Commissie voor
Militaire Vakbekwaamheid

(Voorzitter)

(Voorzitter)

(Secretaris)

(Lid)

TW

S 807-DKG - 3586 - 5.000 - S.A. - 5-'47

De naam Emmaus neemt ons mee terug naar het nonnenklooster, dat lange tijd ongeveer op de plek van het 'kotje', de Scheldevanger, heeft gelegen. Door de Sint-Felix stormvloed van zwarte saterdagh 5 november 1530 zwaar geteisterd, wordt het klooster door de stormvloeden van 1550 en 1552 zo zwaar getroffen, dat de nonnen uitwijken naar Bergen op Zoom, om nooit meer op het klooster Emmaus terug te keren, terwijl het in 1570 definitief in de golven en van de aardbodem verdwijnt. Het verdient een compliment dat de LSK zich in de jaren veertig van de vorige eeuw al onderscheidde door zich van de plaatselijke cultuurhistorie bewust te zijn door zulke toepasselijke namen te geven aan betreffend object.

De bedoeling van een en ander is, dat De Scheldevanger een rol gaat spelen bij oefeningen van vliegtuigen en hun bemanning van de vliegbasis Gilze-Rijen, die in de Oosterschelde vaardigheid moeten gaan krijgen in het doelgericht afwerpen van bommen.

Er worden twee types vliegtuigen gebruikt.

a: de Anson, tweemotorige bommenwerpers

b: de North American Harvards voor duikbommenwerpen.

Er wordt gebruik gemaakt van oefenrookbommen.

Voor het beoordelen van de correctheid van de inslag, worden twee waarnemingsposten gebouwd:

a: een hoofdpost op de dijk aan de Zeeuwseweg. De resten hiervan, de ruïne, het 'kotje', zijn nog steeds zichtbaar.

b: een hulppost waarvan we bij onderzoek in het veld niets meer terug hebben kunnen vinden. Dit bouwwerk moet praktisch identiek geweest zijn aan de hoofdpost, waar een uitbouw aan was. De hoogbejaarde Piet Bogers, in zijn jonge tijd woonachtig op Hildernisse: "D'r stong wel zo'n soort kotje bij ons in die tijd op het dekske (dijkje) bij de schuur."

Deze hulppost bevond zich op een afstand van 2,5 km van de hoofdpost en 2,5 km van de andere hulppost. Dit staketsel, een 'bom-toren' van 10 meter hoog, stond in westelijke richting in de Oosterschelde. Bovenop bevond zich een felgeel geverfd plateau. Dit is het doel waarop de bommen gericht en afgeworpen moeten worden.

De twee posten vormen samen met de bomtoren een driehoek met drie gelijke zijden van 2,5 km.

Dit alles wordt gebouwd door de B.A.B.O.V., een organisatie voor Bouw Aanleg Beheer en Onderhoud Vliegvelden, die daarvoor de plaatselijke aannemer Soffers, de Snuiver, in de arm nemen. Deze aannemer ziet zich echter voor een groot probleem geplaatst: hoe krijg ik daar in 't Scheldt het materieel aangevoerd en een toren gebouwd! De plek waar de toren moet komen valt bij eb ongeveer twee uren droog.

Toon Hopmans, zoon van boer Arjaan Hop-

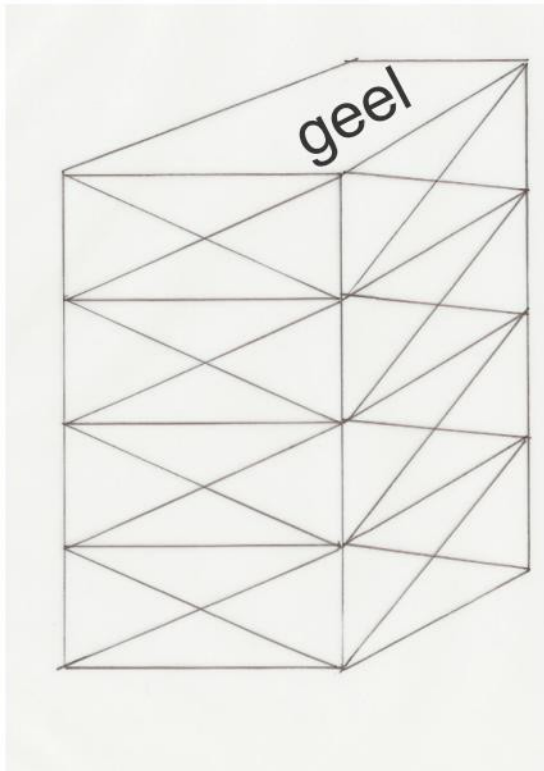
mans in de Nieuweweg, gaat de uitdaging van de aannemer aan en rijdt zwaar beladen vanaf De Duintjes de zich terugtrekkende vloedlijn met paard en wagen achterna. Hij lost op de gemarkeerde plek zijn spullen bestemd voor de torenbouw, verankert een en ander en keert zónder ergens vast te hebben gezeten, vóór het volgende hoogwater terug aan De Duintjes van waaruit hij ook is vertrokken. De toren, van eenvoudige constructie, wordt de komende dagen tijdens eb opgebouwd en afgewerkt.

De hoofdpost op de dijk, 'het kotje', heeft een radio-zend/ontvang-installatie (VHF) voor verbinding met de verkeersleiding van de vliegtuigen. Aangezien er géén elektrische stroom voorhanden is, wordt in de benodigde energie voorzien door accu's, die met een aggregaat op peil worden gehouden.

Verder is er een kwadrant op een tafel gemonteerd, gericht op het doel in de Oosterschelde, waarmee de waarnemingen van de rookpluim van de bommen kan worden vastgelegd.

Wél is er een telefoonverbinding van de PTT waarmee, via de centrale in het dorp Woensdrecht, verbinding kan worden gemaakt met de basis in Gilze-Rijen. Er is in die tijd nog geen automatische centrale. Alle gesprekken verlopen 'life' via de ons aller bekende

Mieke Timmermans uit Woensdrecht, de moeder van onze helaas te vroeg overleden voormalige voorzitter van de heemkuddekring, Leo Timmermans. Zij heeft kantoor aan huis.

De hulppost op De Duintjes heeft alleen een kwadrant en een walkietalkie waarmee vanaf dát punt de rookpluim wordt waargenomen.

Het kruispunt van de coördinaten van de twee posten geeft aan waar de bom precies is gevallen.

Via de walkietalkie komen de gegevens van de hulppost bij de hoofdpst binnen.

Deze resultaten worden doorgegeven aan Gilze-Rijen, die ze verder verwerkt.

De post wordt bemand door een commandant, destijds majoor vlieger Henk Hendriks, een oud-Soesterbergvlieger.

‘Het was een genot om naar de verhalen van "voor d'n oorlog" te luisteren, want aan romantiek uit die tijd bij het vliegen géén gebrek’, aldus Kees Klaassen.

Verder bestaat de bezetting uit een radiomonteur die tevens de verkeersleiding doet en een waarnemer.

Op de hulppost aan De Duintjes zitten twee waarnemers.

Al vrij spoedig is de hoofdpst op de dijk te

klein.

De accu's staan buiten in een kist die met een hangslot wordt afgesloten. Het aggregaat wordt iedere avond binnen gezet.

Al spoedig wordt er een uitbouwteje tegen de bestaande bouw aangezet waar het aggregaat en de accu's in worden geplaatst. Zodoende komt er in de hoofdpst méér ruimte. Dat is wel zo handig, want er komen veel ‘buurters’ langs: passanten naar Zeeland en boeren uit de buurt. ‘Om contact te maken met de hulppost en omgekeerd, maakten we gebruik van lichtkogels, groene en rode. Hiervan hadden we een ruime voorraad. Deze methode vond men van hogerhand te primitief.’

Geprobeerd wordt een telefoonleiding vanaf de dijk door de schorren naar de hulppost op De Duintjes aan te leggen. Echter, eigenaren van dat gebied waren, u raadt het misschien al, de graaf en gravin van Mattemburgh.

‘Als we al contact hadden dan was het steeds met de gravin. De graaf De Chambure, haar echtgenoot, bemoeide zich nergens mee. Majoor Hendriks en ik zijn op bezoek geweest bij de gravin om toestemming te vragen een leiding aan te leggen. We kregen te horen dat dit niet kon omdat het de eendenjacht (!) bemoeilijkte. Ze was overigens zeer vriendelijk, maar het was nee! Bleven we dus toch maar lichtkogels schieten.’ Aldus Kees.

En hij vertelt verder: ‘Wanneer er geoefend werd hadden we al vrij vroeg radiocontact met de vliegtuigen. Via de Meteo van Woensdrecht kregen we gegevens over wind en zicht enzovoorts door.

De windsnelheid ter plaatse op hoogte konden we in samenwerking met de vliegtuigen en onze eigen apparatuur en tabellen bepalen.

Vliegtuigen werden genummerd en door ons in de lucht in rij gezet en om de beurt gooiden ze hun bom.

De rookpluim werd op de hoofdpst en hulppost waargenomen en genoteerd.

Op zich eenvoudig, maar toch was het zeer verantwoordelijk werk. Er kon immers van alles in de lucht gebeuren. Je moest steeds alert blijven.

Uiteraard werd er niet elke dag gebombardeerd. De overige tijd werd besteed aan

Het kotje De Scheldevanger kreeg de codenaam Emaus, genoemd naar dit oude plaatsje.

onderhoud. Bij die rustige momenten hadden we vrij veel aanloop van bekenden. Men vond onze koffie ontzettend lekker en soms was letterlijk het kot te klein. Terugkijkend hoe het er zestig jaar geleden daar aan toeging, was het in vergelijking met onze hedendaagse apparatuur en mogelijkheden een simpele bedoening.

Toch deden we in principe dezelfde dingen die men tegenwoordig nog doet. Alleen veel primitiever. Daarom is het niet zo gek om de bouwval zó te laten als herinnering aan de tijd dat de militaire luchtvaart nog in zijn kinderschoenen stond.'

Balen!

Als bewoners van de aan 't Scheldt gelegen dorpen, maakten velen gebruik van de mogelijkheden die eb, vloed en de schorren boden. Veelal op zondag, bij laag water, was het fantastisch door kreekjes en krekken te banjeren, om op de hoger gelegen schorren kreukels te rapen, zeekraal te snijden of mossels op de wilde mosselbanken te vergaren. Je snoof de zilte lucht en hoorde de stilte. En, na in een of andere kreek bij

opkomend tij nog wat te hebben gezwommen, keerden de meesten doodmoe van het gesjouw met volle emmers of jutezakken voldaan huiswaarts met het gratis voedsel. Stropers onder ons hadden een neus voor de platvis en gingen bot steken. Het vervelendste wat ons kon overkomen als kind was echter het gegeven, dat na een warme kleffe dag op school De Duintjes en de schorren tot verboden gebied werd ver-

klaard: dan was er een oefening op de ‘bom-toren’. Een rode vlag bij de onbewaakte spoorwegovergang verbood ons bezoekers het terrein en de slikken te betreden.

En dat was balen.

Erger werd het nog toen ten gevolge van de

aanleg van de Schelde-Rijnverbinding, de Oesterdam en het ontstaan van het Markiezaatsmeer, het prachtige getijdengebied geheel verloren is gegaan. Een groot ‘stiltegebied’ was het resultaat. Maar dat was het vroeger toch ook al?

Toekomst

De stichting De Brabantse Wal heeft een traject opgestart om te komen tot bijvoorbeeld een vogelkijkhut in ‘het kotje’ op de dijk. Reeds op 1 december 2000 vermeldt Willem de Weert in zijn rubriek Natuurlijk van BN/De Stem al, dat Brabants Landschap van plan is van de hoofdpост op de dijk een vogelkijkhut te maken.

Wij mogen toch het verleden wel bewaren en benutten voor het heden en de toekomst?

Dan is nu het woord aan de instanties om samen met de eigenaar tot realisatie te komen!

Laatste bericht: ‘het zit eraan te komen’. ♣

NAWOORD:

Met medewerking van de Stichting De Brabantse Wal, de overkoepelende organisatie van HKK Het Zuidkwartier, HKK Haelchert, I.V.N. Bergen op Zoom, Namiro en Benegora, wordt op afzienbare termijn een infopaneel geplaatst bij het 'Kotje op de dijk'. Het is opgenomen in het geheel van belvedères, mooi punten, op onze Wal.

Technische gegevens over bouw en constructie van de toren en de waarnemingsposten waren nog niet verkrijgbaar in het Nationaal Archief.

Het is wegens digitalisering en inventarisatie tijdelijk gesloten. Mogelijk komen we t.z.t. nog terug op dit artikel. Zeker als uit de leden/lezers reacties zouden komen, die aanleiding daartoe zouden geven.

Feel en Dien en hun curieuze foto

door Jan van Elzakker

Als Feel Leenaerts, van 10 mei 1916, met zijn mooie Dientje Linders trouwt, heeft hij geen notie van wat hen al vrij spoedig boven het hoofd hangt: de Duitse bezetting.

Dien, dochter uit het tweede huwelijk van haar moeder Kee Moor met Jan Linders, was een halfzuster van de beroemde meester Suijkerbuijk, die uit het eerste huwelijk met Adrianus Suijkerbuijk was geboren. Adrianus stierf echter al op zijn achtentwintigste!

Al direct in mei 1940, na de inval van 10 mei, beginnen de Duitsers met het uitbreiden, gevechtsklaar en verder operationeel maken van het vliegveld De Kooy.

Felix Leenaerts, met nog vele honderden andere arbeidskrachten, gaat voor zijn baas, aannemer Geerdink uit Bergen op Zoom, ook voor een goed loon, op de vliegbasis werken.

Als uitstekende bouwvakman op het gebied van timmermanswerk zal hij ongeveer tien jaar in totaal op de basis blijven, waarvan de eerste vier jaar "Vör den Duts". De grondschoon, loodsen, grote deuren, munitiehuisjes, schuren op Garage West, enzovoorts.

In de oktoberdagen van 1944 moet hij op de Antwerpsestraatweg, zoals iedereen op Hoogerheide, zijn huis verlaten en vluchten.

Met vrouw en kind Louis, geboren in 1942, kan hij eind oktober terugkeren.

Wat hij op het dorp en vlakbij huis aan verwoestingen ziet, tart elke beschrijving. Op de Verwoeste Hoek is een serie huizen met de grond gelijk gemaakt en helemaal uitgebrand.

Zijn eigen huis is flink beschadigd, maar bewoonbaar te maken.

Vol goede moed begint hij met zijn gouden handen aan de reparaties die moeten gebeuren.

Zo nu en dan wordt zo eens op straat gekeken en met deze of gene een praatje gemaakt.

Eind oktober, op een zondag, ziet hij in de verte, van de kant van Hoogerheide, twee Amerikaanse soldaten aan komen lopen, die hem vragen of hij nog andere Amerikanen heeft gezien. Felix heeft met zijn beste arm- en hoofdbewegingen duidelijk gemaakt er de vorige dag voorbij te hebben zien trekken, richting Bergen op Zoom.

Felix, Dien en kleine Lowieke krijgen sigaretten en chocola in "ruil voor wat Duitse oorlogsrommel".

Dan vraagt een van hen of hij een foto van het gezinnetje mag maken.

Daar heeft Felix geen bezwaar tegen.

Na het maken van het kiekje vraagt de Amerikaan naar de naam van de verbaasde familie, noteert die op de binnenkant van een chocoladewikkel, heft de hand op ten afscheid en vertrekt samen met zijn makker noordwaarts.

Midden 1945, bijna een jaar later, stopt Wiezie Borremans, de beroemdste Hoogerheidense postbode, bij het huis van de Leenaertsen en bezorgt de familie een brief met inhoud uit de U.S.A. Het enige wat op de enveloppe stond:

To: Felix Reenaert + family

En op de achterkant van de foto die erin zat:

From:
E.W. Yarling
3629 Coliseum Ave.
Indianapolis
Indiana
U.S.A.

Knap toch?

Én van die Amerikaan, én van die postbode!!

P.S. : De kinderen uit de buurt hielden van Dien en Feel, én van hun hond Loekie.....

VLIEGVELD WOENS DreCHT BEZET!

door Adrie van Zunderd

DE OORLOGSJAREN

Nauwelijks waren de Duitse troepen op 9 en 10 mei 1940 ons land binnengevallen en waren heer en meester in Woensdrecht, of alle obstakels op het vliegveld moesten met spoed verwijderd worden. Al zeer vlug zouden hier de eerste kleine eenmotorige Duitse jagers landen.

Omdat veel van de arbeiders vóór de oorlog in Duitsland hadden gewerkt, waren ze ook nu bereid om voor het vele geld dat hen werd geboden, te werken. Immers, geld speelde geen rol voor het 'Herrenvolk'. Zelfs de boeren begonnen te klagen, ze konden geen arbeiders voor de oogst op het land krijgen, want iedereen wilde nu op de Eendenkooi gaan werken vanwege de hoge lonen die men er kon verdienen. Een landarbeider verdiende in die tijd f0,32 per uur (14,5 eurocent), een grondwerker f 0,37 (16,7 eurocent), een fabrieksarbeider f0,38 (17,2 eurocent) en de arbeider op het vliegveld kreeg f0,48 per uur (21 eurocent).

Al op 12 mei 1940 werd 's avonds rond half zeven een formatie van drie Duitse bommenwerpers tussen Ossendrecht en Hoogerheide door acht Franse jagers aangevallen. Eén van de Duitse bommenwerpers van het type 'Heinkel' stortte net achter de Mareberg en de Bunt neer. De heer Ant. de Jong, die daar op een boerderij woonde, was ooggetuige van het hele gebeuren.

De bemanning bestond vermoedelijk uit drie mensen. Het stoffelijk overschot van één van hen, een zekere Hubert Klabunde uit Münster, werd door gemeentearbeiders al vrij snel geborgen en netjes op de algemene begraafplaats begraven. De twee andere inzittenden, Obltn. Sawade en Uffz. Dethlefsen werden pas veel later geborgen.

Aldus lezen we in een brief van de burgemeester van Ossendrecht, Franciscus J.A.T.M. Vos de Waal, aan de Procureur-Generaal van het Gerechtshof te 's Hertogenbosch, die gedateerd is op 3 november 1941.

Ook het landgoed Mattemburgh werd door de Duitse bezetters als een deel van hun vermogen beschouwd. Omdat graaf Jacques de Chambure sinds het uitbreken van de oorlog in 1939 in Frankrijk zijn dienstplicht vervulde, werd de gravin op 6 september 1940 door de burgemeester (onder Duitse dwang) gelast vóór 9 september Woensdrecht te verlaten met het verbod zich ten westen van de gemeenten Oosterhout, Gilze-Rijen, Ginneken op te houden. Zij vestigde zich op het 'hotel-landgoed Anneville' bij Ulvenhout, een voormalig bezit van een zijtak van de familie Cuypers. Op het landgoed Mattemburgh werden door de Duitse Wehrmacht een twintigtal officieren en onderofficieren ondergebracht.

Al in het begin van 1941 werd het veld uitgebreid in de richting van de Groene Papegaai en werd dus de Zwartebaan, de verbindingsweg tussen Hoogerheide en het Eiland in Huijbergen, afgesloten. In het bosperceel bij de Groene Papegaai werden enkele manschappenbunkers en een verkeerstoren gebouwd. Bovendien nog twee waterbuffers om voedselvergiftiging via het water te voorkomen. In dit nu nog steeds bestaande bosperceel aan de Postweg-Kooiweg, nu buiten de basis, staan nog steeds deze bouwsels. Dit perceel wordt nu beheerd door de vereniging voor natuurbescherming 'Namiro' uit Hoogerheide. Daar de grond toch te drassig bleek, werd het hele veld voorzien van een draineerbuiszennet. Omdat de Duitsers niet thuis waren in het aanleggen van zo'n buizensysteem, zagen de arbeiders kans de zaak hier en daar te saboteren door het weglaten van verbindingen. Zo kon het gebeuren dat bij zware regenval toch nog de hele zaak onder water kwam te staan. Omdat de verbinding op de waterlozing was gesaboteerd, kwam ook de weg over het Zandfort helemaal blank te staan.

GEMEENTE WOENSDRECHT

Het Hoofd van plaatselijke politie te WOENSDRECHT vordert, dat Pelletier, Jacques Marie Henri Louis Ghislaán, graaf de Chambure, geboren te Brussel, den 5 Mei 1899, wonende te Woensdrecht Wijk A. No.35 vóór negen September 1940 de gemeente WOENSDRECHT verlaat en daarin tot nader bericht niet terugkeert.

Het is hem verboden zich te begeven naar/of zich te bevinden in één der volgende gemeenten :

Warffum (alleen voor Rottumeroog), Schiermonnikoog, Ameland, Terschelling, Vlieland, Texel, Den Helder, Anna Paulowna, Callantsoog, Wieringerwaard, Zijpe, Barsingerhorn, Schagen, Sint Maarten, Harenkarspel, Oude Niedorp, Warmenhuizen, Schoorl, Oudkarspel, Noord-Scharwoude, Zuid-Scharwoude, Koedijk, Broek op Langendijk, Bergen, Heer Hugowaard, Sint Pancras, Oterleek, Oudorp, Alkmaar, Egmond aan Zee, Egmond binnen, Heiloo, Schamerhorn, Graft, Limmen, Akersloot, Castricum, Uitgeest, Heemskerk, Krommenie, Wormer, Wormerveer, Zaandijk, Koog aan de Zaan, Westzaan, Assendelft, Beverwijk, Velsen, Bloemendaal, Haarlemmerliede, en Spaarnwoude, Harlem, Heemstede, Haarlemmermeer, Zandvoort, Bennebroek, Hillegom, Noordwijk, Noordwijkerhout, Lisse, Sassenheim, Alkemade, Warmond, Woubrugge, Leiderdorp, Leiden, Oegstgeest, Rijnsburg, Voorhout, Katwijk, Valkenburg (ZH), Wassenaar, Voorschoten, Zoeterwoude, Zoetermeer, Stompwijk, Veur, Voorburg, 's-Gravenhage, Rijswijk, Nootdorp, Monster, 's-Gravenzande, Naaldwijk, Wateringen, Schipluiden, De Lier, Maasland, Maassluis, Vlaardingen, Vlaardingerambacht, Delft, Pijnacker, Schiebroek, Schiedam, Overschie, Kethel, Rotterdam, Hillegersberg, Berkel en Rodenrijs, Bleiswijk, Bergschenhoek, Zevenhuizen, Nieuwerkerk a/d IJssel, Capelle a/d IJssel, Krimpen a/d IJssel, Lekkerkerk, Nieuw-Lekkerkerk, Alblasterdam, Oud-Alblas, Papendrecht, Dordrecht, Dubbeldam, Giesendam, Sliedrecht, Hendrik-Ido-Ambacht, Zwijndrecht, Ridderkerk, IJsselmonde, Barendrecht, Heerjansdam, Puffershoek, Maasdam, 's-Gravendeel, Strijen, Numansdorp, Klaaswaal, Westmaas, Mijnsheerenland, Heinoord, Oud-Beijerland, Rhoon, Poortugaal, Nieuw-Beijerland, Zuid-Beijerland, Goudswaard, Piershil, Hekelingen, Spijkenisse, Geervliet, Zuidland, Oudenhoorn, Abbenbroek, Heenvliet, Zwartewaal, Vierpolders, Rozenburg, Brielle, Oostvoorne, Nieuwland, Rockanje, Nieuwenhoorn, Nieuw-Helvoet, Bellevoetsluis, Ouddorp, Goedereede, Stellendam, Melissant, Dirksland, Sommelsdijk, Herkingen, Middelharnis, Nieuwe-Tonge, Oude-Tonge, Stad aan 't Haringvliet, Den Bommel, Coltgensplaat, Werkendam, Made en Drimmelen, Terheyden, Hooge en Lage Zwaluwe, Weteringen, Breda, Princenhage, Rijsbergen, Zundert, Etten en Leur, Rucphen, Hoeven, Oudenbosch, Zevenbergen, Klundert, Willemstad, Wijnjaart, Standdaarbuiten, Dinteloord, Oud-en Nieuw Gastel, Roosendaal, Wouw, Steenbergen, Nieuw-Vossemeer, Walsteren, Bergen op Zoom, Woensdrecht, Huybergen, Ossendrecht, Putte, St. Philipsland, St. Annaland, Oud-Vossemeer, Tholen, Poortvliet, Scherpenisse, St. Maartensdijk, Stavenisse, Bruinisse, Oosterland, Ouwkerk, Nieuwerkerk, Zierikzee, Dreishor, Noordgouwe, Zonnemaire, Brouwershaven, Kerkwerpe, Serooskerke (Schouwen), Duivendijke, Elkerzee, Ellemeet, Noordwelle, Renesse, Raamstede.

Een niet-arische vreemdeling(e) mag zich evenmin begeven naar of zich bevinden in Amsterdam, Nieuw-Amstel, Ouder-Amstel, Liemen, Weesp, Landsmeer, Oostzaan, en Zaandam.

woensdrecht, 6 September 1940

Het Hoofd van Plaatselijke Politie,
te WOENSDRECHT,

H.B. U moet zich bij aankomst in de gemeente, waarheen U vertrekt, binnen 24 uur bij de politie aldaar melden.

Bovenstaande opsomming van verboden plaatsen is dermate lang, dat het lijkt of ze de graaf De Chambure eigenlijk gewoon het land uit wilden jagen! Zijn vrouw gravin Marie Louise Jeanne, Adrienne de Chambure-Cuypers, geboren op 15 januari 1905 te Brussel, kreeg eenzelfde brief.

De angst bij de bevolking steeg met de dag bij het zien van al dat zware oorlogsmaterieel en soldaten. Velen van de arbeiders zochten weer elders werk, meer en meer ging men de bezetters haten. Toch zagen de Duitsers kans om door het steeds aantrekken van mensen, een sterke verdedigingsgordel rond het vliegveld aan te leggen door het bouwen van bunkers en het plaatsen van afweergeschut. Zo'n bunker werd voor de helft in en voor de helft boven de grond gebouwd; daar bovenop kwam een laag grond en werd afgewerkt met graszoden en struiken, zodat het geheel een heuvelachtig aanzien kreeg in het landschap. Toen het afweergeschut voor het eerst in werking trad, was er bij de omwonenden geen enkele ruit meer heel.

bunker

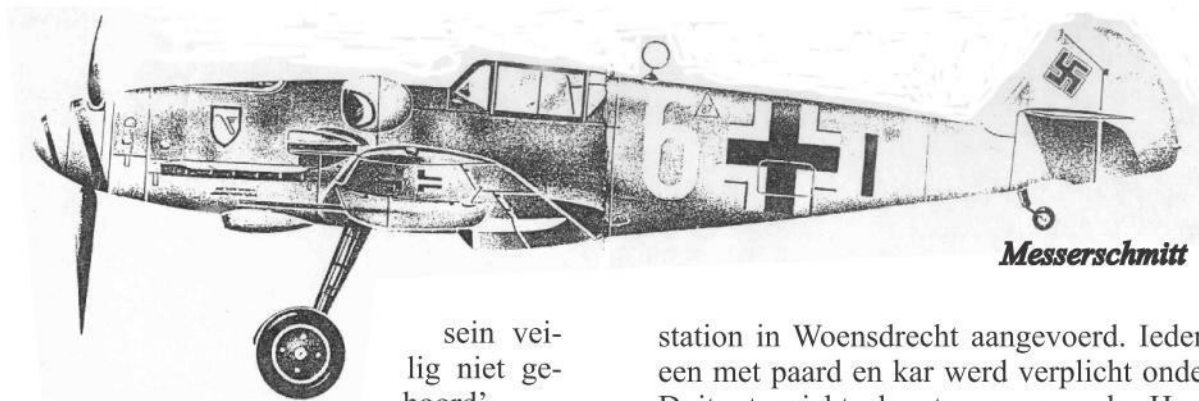
De bossen van het landgoed Cuypers (nu Mattemburgh) werden zwaar beschadigd door het aanleggen van een soldatenkamp (Waldlager) in het bos bij het Meeven. Nog

Waldlager

steeds zijn de overblijfselen hier goed waar te nemen. Daartoe werden 28 barakken gebouwd en betonnen schuilkelders aangebracht. Deze schuilkelders zijn nu door de stichting Het Brabants Landschap als onderkomens voor vleermuizen ingericht. Meer dan vijfhonderd bomen werden hiervoor gekapt. Dit waldlager moest dienen om de op Lindonk geplaatste luisterpost (radiostation) te bemannen en ter verdediging van het vliegveld vanuit het westen. Om vijandelijke vliegtuigen tijdig op te kunnen sporen dienden namelijk op veilige afstand rondom het vliegveld een aantal luisterposten te worden gebouwd. Ter bescherming van deze zeer fijne en gevoelige apparatuur werden zware betonnen bunkers gebouwd, waarvan er dus één, zoals reeds vermeld, bij de hoeve 'Lindonk' stond. Waren er vijandelijke vliegtuigen in aantocht, dan werd dit direct aan de vliegverkeersleiding doorgegeven. Daarop volgde dan het luchtalarm en stegen de jagers (Messerschmitts) op. Dit gebeurde dan met zoveel lawaai dat de bevolking kon tellen hoeveel er vertrokken en ook weer hoeveel er terug kwamen. Dat gaf nog wel eens het nodige verschil en als ze dan terug kwamen duurde het vaak nogal lang voor ze allemaal aan de grond waren, want ze mochten slechts één voor één landen. De andere moesten blijven rondcirkelen tot ze aan de beurt waren. Kwamen er veel minder terug, dan hadden de Duitsers het smoesje dat sommige niet mochten terugkeren naar vanwaar ze vertrokken waren.

Bij luchtalarm mochten de arbeiders het veld verlaten, maar zij moesten bij het sein 'veilig' terugkomen. In het begin gebeurde dit maar een enkele keer, maar naarmate de oorlog voortduurde werden er vanuit Engeland steeds meer vluchten uitgevoerd en was het geronk niet van de lucht. Was er al vroeg voor de middag alarm, dan kwamen veel arbeiders pas na de middag, sommigen zelfs helemaal niet meer terug. 'Ze hadden dan het

sein veilig niet gehoord'.

Maatregelen konden niet uitblijven, dus werd bevolen dat bij alarm de arbeiders niet verder weg mochten dan tot de Antwerpsestraatweg en wanneer het veilig was, moesten ze op het werk terugkomen.

Velen probeerden elders werk te vinden, het werd 'te link'. Onder diegenen die bleven waren er die gevaarlijk werk opknapten, namelijk spionagewerk in het hol van de leeuw. Onder hen waren zelfs gewone arbeiders, die dit ongevraagd deden.

Door de Duitse bezetter werden rondom het vliegveld grote stukken grond en bos gevorderd; het vliegerterrein moest veel groter worden. In de bossen van Cuypers (Mattemburgh) werden veel bomen omgehakt om als aangepunte palen in de polders bij Steenberg en Woensdrecht geallieerde parachutisten 'op te vangen', de palen stonden zo dicht op elkaar dat veilig landen bijna onmogelijk was.

Bij hun uitbreidingsplannen gingen ze zelfs zo ver, dat ze de Huijbergseweg wilden oversteken. In de Hoogerheidesche Plantage (nu heet dit gebied Kortenhoeff), werden zelfs twee startbanen aangelegd. Er is van daaruit gelukkig nooit een vliegtuig op kunnen stijgen. De banen schijnen er nog steeds te zijn, maar liggen nu al op een diepte van meer dan een meter. Het gebied was zeer moerassig en de banen zakten net zo snel weg als ze werden aangelegd. Wagonladingen steen werden vanuit de Elzas naar het

station in Woensdrecht aangevoerd. Iedereen met paard en kar werd verplicht onder Duits toezicht de stenen naar de Hoogerheidesche Plantage te vervoeren. Het zou niet baten, alles zakte in de moerasbodembodem weg, daarbij stevig geholpen door de arbeiders die hun sabotagewerk goed verstonden. Van deze mensen is nooit iemand onderscheiden. Ze deden hun werk meestal alleen in de nacht, kenden de streek en wisten niet wie wel en wie niet te vertrouwen was.

De vijfsprong werd omgedoopt tot de Hermann-Goeringplatz ↓

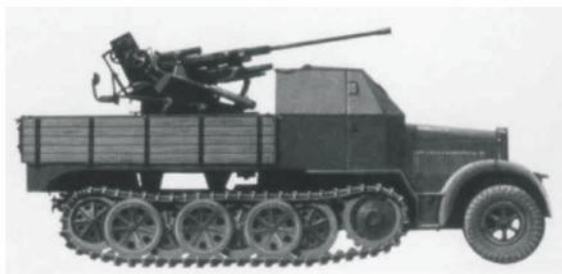

GEALLIEERDEN VALLEN AAN

Het spreekt vanzelf dat dit vliegveld een voornaam doelwit was van de aanvallen door de geallieerde vliegtuigen, want de jagers van het vliegveld Woensdrecht begeleiden de zware Duitse bommenwerpers bij hun aanvallen op Engeland en op schepen op de Noordzee. Woensdrecht heeft zijn portie hiervan echt wel gehad. Het zou te ver voeren om alle aanvallen te vermelden, we zouden er een apart boek over kunnen schrijven. Bij mijn zoektocht door de archieven kwamen er talloze te voorschijn.

Tijdens de bezetting schoot de 'vliegveld-Flak' (Flug Abwehr Kanonen, Duitse vliegveldverdediging) tenminste

twee à drie, mogelijk ook meer geallieerde toestellen uit de lucht.

Op 6 december 1942 vond de beroemde aanval op de Philipsfabrieken plaats. 93 Engelse toestellen togen op zeer lage hoogte naar Eindhoven. Ze kwamen zo laag over de weilanden aanvliegen, dat het net koeien in de wei waren, aldus bewoners uit de polders. Zelfs voor de dijken en huizen moesten ze

even stijgen. Daarbij vloog rond 12.25 uur de formatie in twee golven over het vliegveld Woensdrecht. Tijdens deze aanvalsvlucht werd één Lockheed-ventura MK-II, AJ-196. EG-C, behorend tot No 487 Sq.RAF die tot doel had om de Philipsfabrieken te bombarderen, door de 'vliegveld-Flak' neergeschoten. De vierkoppige bemanning kon het toestel niet meer verlaten en kwam bij de crash om het leven. Het vliegtuig crashte in de zuidoosthoek van het vliegveld. Aan Duitse zijde vielen vele doden en gewonden.

De Engelse vliegers konden hun bombardementen en beschietingen zeer nauwkeurig uitvoeren dankzij een zeer gedetailleerde kaart die door de verzetsbeweging van het vliegveld en omgeving was gemaakt en naar Engeland was overgebracht.

Doordat bijna alle Duitse jagers van Woensdrecht op dat moment boven Frankrijk in actie waren, bleef, volgens de Duitsers, de geallieerde aanvalsmacht gespaard voor een grote slachting. Slechts één Lockheed-Ventura kon door een van de snel uit Frankrijk teruggekeerde FW-190's gevlogen door Uffz. Rudolf Rauhaus, bij Rilland- Bath tot een buiklanding gedwongen worden. Eén van de bemanningsleden kwam daarbij om het leven, de andere drie werden gevangen genomen. De gesneuvelde was sgt. (nav./bomber) Roy Charles Lamerton, R.A.F., 30 jaar.

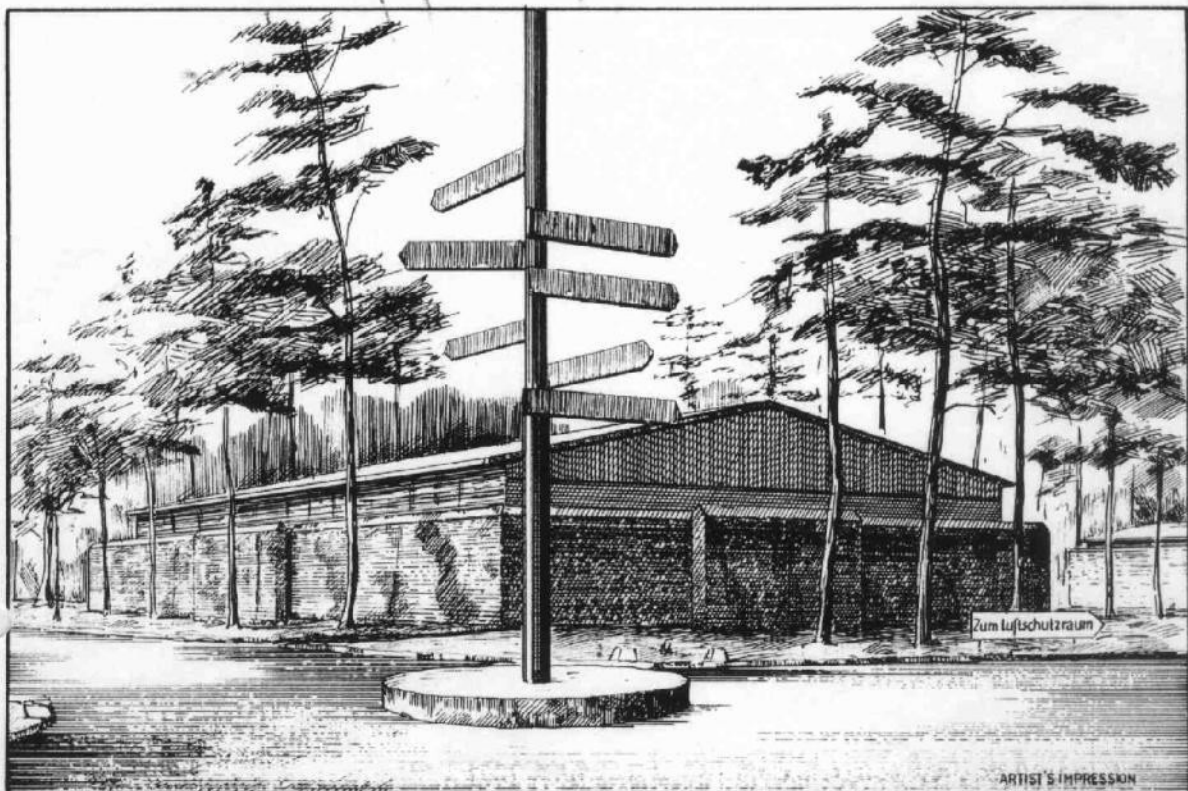
OVERLEVEN TIJDENS DE WINTERSE PERIODEN

Natuurlijk waren de winters voor de meeste arbeiders en hun gezinnen de moeilijkste perioden. De uitkeringsgelden van de vakorganisaties en werklozenkas waren door de bezetters in beslag genomen. De werklozen werden zodoende gedwongen om de vele bomgaten op het vliegveld te komen dichten en herstelwerken te verrichten; dit had alle voorrang. Velen gaven echter de voorkeur aan andere inkomstenbronnen. Zo kon het gebeuren dat hele groepen in de nachtelijke

uren te voet of per fiets onderweg waren als smokkelaar. Er werd ook in die tijd flink 'georganiseerd' (lees gestolen) bij de bezetter en onder de armsten of bejaarden uitgedeeld. De echte smokkelwaar werd soms door koeiers(ers) ver het land in gebracht om verhandeld te worden, zelfs overheidsdienaren 'verdienden' er wat extra's bij door bij tijd en wijle 'even niets gezien te hebben'. Degenen die de pech hadden om voor de bezetters te moeten werken hadden het niet best. Wan-

neer er overdag bombardementen plaatsvonden, mochten ze het vliegveld niet meer verlaten. Naar schatting waren dat nog altijd zo'n 2000 mensen. Bij beschietingen ontstond er onder deze mensen natuurlijk paniek. Sommigen konden in een schuilkel-der vluchten, anderen zochten dekking in greppeltjes en weer anderen probeerden alsnog een uitgang van het veld te bereiken. Het mag een wonder genoemd worden dat er weinig of geen gewonden onder hen te betreuen

waren. Van oudere inwoners hoorden we dat velen onder hen al tevoren door 'het verzet' ingelicht waren over wat komen zou. Wie er allemaal in 'het verzet' zaten is slechts te raden, van enkelen is het bekend geworden, maar ook onder de gewone arbeiders moeten verzetsmensen gezeten hebben. Wie dat geweest zijn zullen wij waarschijnlijk nooit meer te weten komen. Hun bescheidenheid verhult hun onzichtbare maar moedige optreden.

de Vijfprong in oorlogstijd

HET EINDE IN ZICHT

Na de landing in Normandië 6 juni 1944, werden de Duitse troepen langzaam maar zeker terug gedreven. Eerst uit Frankrijk, dan was België aan de beurt. Denk maar aan het Ardennen-offensief en de slag om de havenstad Antwerpen. Door de bezetters was voor die tijd de beroemde 'Atlantikwall' aangelegd. Een zware verdedigingsgordel van zware bunkers, stellingen en uitgestrekte mijnenvelden. Die liep langs de kusten van Frankrijk, België en Nederland en die werd door de Duitsers als onneembaar beschouwd. Stukje bij beetje echter werd de

wal door de geallieerden geslecht, al kostte dit wel vele jonge mensenlevens. Het vliegveld Woensdrecht werd op geregelde tijden bestookt door de geallieerden zodat de Duitsers gedwongen werden steeds opnieuw herstellingen uit te voeren. Tegen het einde van 1943 werd begonnen met de aanleg van allerlei verdedigingswerken buiten het vliegveld, zoals tankvallen en U-vormige hoge zandwallen waarin de vliegtuigen werden geplaatst ter bescherming tegen luchtaanvallen. De bevolking noemde deze wallen 'vliegnesten'. Het gehele veld werd omringd

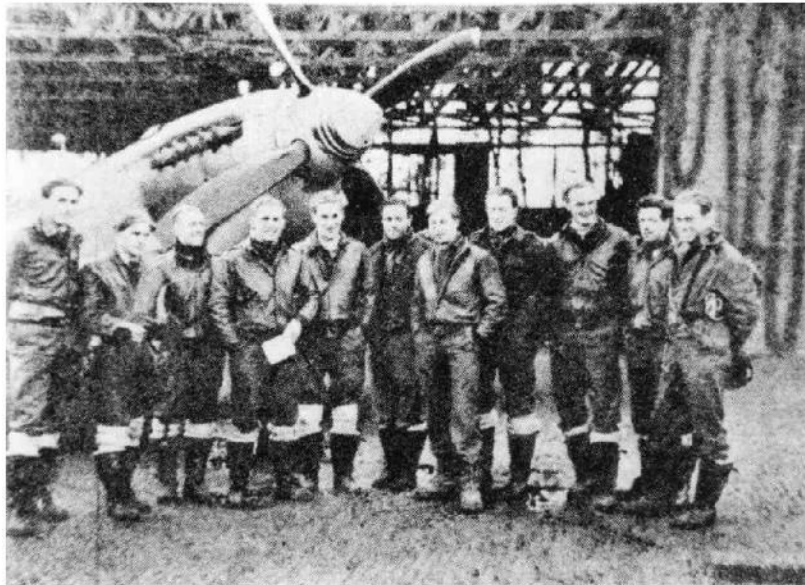
met mijnenvelden. Een speciale afdeling soldaten werd voor dit karwei vanuit Duitsland gestuurd. Zelf vertelden zij aan de mensen: ‘Als wij moeten komen duurt de oorlog niet lang meer’. Het klonk de bevolking als muziek in de oren, ze hadden er meer dan genoeg van. Met grote papieren in de hand werden de velden afgebakend en de juiste plaats aangegeven voor het leggen van de mijnen, dit voor het geval ze weer opgeruimd moesten worden. De Duitsers werden naarmate de tijd vorderde ook steeds lastiger voor de bevolking. Er werd ook steeds meer ‘gevorderd’; tot zelfs de haver voor de paarden moest worden afgestaan. Ook de klokken uit de beide kerken en het klooster werden verwijderd (geroofd).

Naarmate de geallieerde troepen steeds verder naar het noorden oprukten, geraakten de bezetters steeds meer van de kook. Ze sloegen op de vlucht en van het krachtige Duitse leger viel niets meer te herkennen. Toen de B.B.C. bekend maakte dat Breda door het Poolse leger was veroverd, zonk de moed hen in de schoenen, voor zover ze die nog aan hadden. Een roemloze aftocht werd het die 5e september 1944, in de geschiedenis opgetekend als ‘Dolle dinsdag’.

Waren de Duitse bevelhebbers al lang van tevoren ingelicht? Kennelijk wel, want die dag werd het gehele vliegveld door hen ontruimd en werden alle belangrijke gebouwen opgeblazen en in brand gestoken. In het dorp was het een onafzienbare stoet van vluchtende Duitse militairen, sommigen met gestolen paard en kar, anderen trokken kinderwagens achter zich aan met gestolen spullen of etenswaren. Degenen die niet zo gelukkig waren geweest, en dat waren de meesten, waren zelfs blootsvoets.

Terwijl de vluchtende Duitsers nog in groepen door het dorp trokken, waagden de

omwonenden van het vliegveld het om op het nu lege veld een kijkje te nemen, wat al snel veranderde in een groot feest. Iedereen deed zich te goed aan achtergelaten eet- en drinkwaren. Alles werd er meegenomen wat er los en vast stond, alleen wat veel te zwaar of te warm was, bleef onaangeroerd. De

Noorse vliegers

redenering was: ‘Alles wat ze hadden was van ons gestolen, dus...’. Maar, 's avonds werd bekend dat de Duitsers in Bergen op Zoom werden opgevangen, opnieuw van wapens voorzien en na uitgerust te zijn, terug naar het front gestuurd. Het gevolg was dus dat de Duitsers de volgende dag weer terug waren. Al het gestolene moest worden teruggebracht; hiervoor werd de burgemeester aansprakelijk gesteld. Als niet alles teruggebracht werd, zouden de voornaamste inwoners gevangen gezet worden. Zelfs vanaf de preekstoel werden de dorpingen opgeroepen aan dat bevel gevolg te geven. Nu kwam voor de inwoners de zwaarste tijd van heel de oorlog. Hoewel het vliegveld sinds die dagen niet meer operationeel gebruikt kon worden, moest wel de weg vanuit Zeeland open gehouden worden voor de zich van daaruit terugtrekkende Duitse troepen. Het werd een verwarrende toestand, de ene dag waren het de Canadese troepen, de volgende dag weer de Duitsers die aan de winnende hand waren. Het zou pas eindigen met de bevrijding op 23 oktober. De slag om Woensdrecht.

Op 1 november 1944 kwam het vliegveld weer tot leven. De eerste bewoners werden de Canadezen die direct begonnen om het veld voor zwaardere vliegtuigen geschikt te maken. Volgens het dagboek van kapelaan J. Cosijn hadden zij 'hun eigen ijzeren startbanen meegebracht'. Hij zal hiermee waarschijnlijk de bekende P.S.P.-platen bedoeld hebben. Na hen kwamen de Engelsen, Amerikanen en Israëliërs.

In december 1944 kwam er ook het in de oorlog beroemd geworden Noorse 331-squadron op Woensdrecht bij ter ondersteuning aan de andere geallieerden.

Vooraf deze Noorse vliegers waren specialisten in het bestrijden van de Duitse V-1 wapens.

De verrassingen waren de wereld nog niet uit. Zo kon het dus gebeuren dat een 'verdwaalde' Duitser op het inmiddels bevrijde Woensdrecht landde. Dit gebeurde op eerste kerstdag 1944, toen de Engelse militairen de basis bevolkten. In de ijzige vrieskou maakte een Duits jachtvliegtuig een landing. Terwijl de Engelsen als aan de grond genageld naar het Duitse toestel staarden, zag de Duitser zijn vergissing in en koos snel het luchtruim. Voor ze van hun verbazing of schrik bekomen waren, was hij al achter de horizon verdwenen. Deze Engelse militairen besloten, gezien de

verwoestingen die door de oorlog waren aangericht, het hele dorp maar van de landkaart te laten verdwijnen en het als oefenterrein te gebruiken. Vele bewoners moesten voor de tijd van de oefening het dorp verlaten. Hierdoor werd nog meer verwoest dan al geschied was. Op 29

Noorse vliegers maken het vliegveld sneeuwvrij

december 1944 werd het eerste Nederlandse vliegersquadron op de vliegbasis gestationeerd, het 322-squadron, dat was gespecialiseerd in het neerhalen van de gevreesde Duitse V-1 (vliegende bommen). De vlieger ging 'in formatie' met de V-1 vliegen, een tikje met de vleugeltip onder die van de V-1 was dan voldoende om deze bom neer te laten storten. Dit 'omtippen' werd echter door de Duitsers al snel onderkend. Op de vleugels werden kleine drukcontactjes aangebracht. Werd zo'n contact geraakt dan ontplofte de V-1, maar ook het vliegtuig dat contact maakte. Het was dus snel over. Na een maand werden zij weer overgeplaatst om hun taak elders in het land uit te voeren.

DE OORLOG VOORBIJ

Na het vertrek van het 322-squadron werd het eindelijk wat rustiger. Tijdens de slag om Woensdrecht van 7 tot 23 oktober 1944 sneuvelden naar schatting 1600 Canadezen en

3000 Duitsers.

Helemaal stil werd het natuurlijk niet, want al heel snel werd begonnen met het herstel van het vliegveld. Ook de gebouwen werden

voor zover dit mogelijk was, snel hersteld. Het lag in de bedoeling om Woensdrecht in te richten als basis voor de opleiding van jonge vliegers. Dit gebeurde tot dan toe in Engeland.

Op 5 mei 1945 was de oorlog echt voorbij, een wonderlijke stilte daalde neer over heel Nederland. Maar al heel snel moest begonnen worden met de wederopbouw. Ook op het vliegveld werd het herstel flink aangepakt. Allereerst werd begonnen met de opruiming van de achtergebleven Duitse munitie en niet gebruikte munitie van de geallieerden. Op 2 maart 1946 echter, zou de bevolking nog een keer aan de verschrikkingen van de voorbije oorlog herinnerd worden. Door Belgische arbeiders werd onder leiding van Engelse militairen de munitie van het kruit ontdaan. Dit kruit werd op een hoop gegooid en zou dan in brand worden gestoken. Normaal brandde het kruit gewoon op. Nu echter, was het kruit vermoedelijk al enkele dagen tevoren op een hoop gebracht. Door sneeuw en vorst was het spul luchtdicht afgedekt en door optredende dooi zou het tot explosie gekomen zijn. In de verre omtrek sneuvelden zo ongeveer alle ruiten en tot op 15 km in de omgeving werd de explosie waargenomen. De arbeiders die bij dit werk betrokken waren, zouden onmiddellijk in vrachtauto's naar België gevlucht zijn. Of er onder hen gewonden waren is niet bekend, wel werden zeventien Nederlandse militairen gewond, waaronder vier zeer ernstig. Was het ondeskundigheid of onvoorzichtigheid, we zullen het nooit meer te weten komen. ♣

Bronnen o.a.

Boekwerk: De Mattemburgh; Een landgoed en zijn bewoners, uitgave van Archiveriaat 'Nassau-Brabant'

Manuscript van kapelaan M.J.Cosijn: De Heerlijkheid Woensdrecht en de oorlog 1940-1945 omvattende de parochiën Woensdrecht en Hoogerheide.

Boekwerk: Med Norske Flygere på kontinentet, door Magne Sorensen, generaal inspecteur van de luchtmacht.

Boekwerk: Vliegveld Woensdrecht in het vizier. De gemeente Woensdrecht, de Luftwaffe-basis en de luchtoorlog boven Nederland en Vlaanderen 1940-1944. Doctoraalscriptie Faculteit der Politieke en Sociaal-culturele Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Door Erwin van Loo.

Citaten van columns a.o.o. P.H.B.Michielsen in het Scheldebaken.

Notulen gemeenteraadsvergaderingen gemeente Woensdrecht vanaf januari 1932 tot ±1975.

Kinderen uit Hoogerheide worden verwelkomd door een Noorse kok;

v.l.n.r. Nel Husaerts, Noorse kok, Lies van Loon, Piet Husaerts en Fons van Loon

Boven v.l.n.r. Nel Husaerts, Cor Pals en daarbovenuit stekend vermoedelijk Fons Pals. Herkent iemand een van de andere kinderen?

Onder v.l.n.r. Nel Husaerts, Noorse kok en Theo van Loon

IMPRESSIE VAN DE WIELERTENTOONSTELLING IN MUSEUM DEN AANWAS

Foto v.l.n.r. René Pijnen, Olympisch Kampioen (1968) en Nederlands beste Zesdaagse, - renner Jan Janssen, Wereldkampioen op de weg in 1964 en winnaar van de ronde van Frankrijk in 1968, - Katie Hage, Olympisch en Wereldkampioen. Burgemeester Marcel Fränzel en wethouder Martin Groffen luisteren aandachtig naar de wielerverhalen.

H eemkundekring het Zuidkwartier heeft 29 januari 2009 de tentoonstelling geopend 'Wielrennen op de Brabantse Wal van Woensdrecht', die gaat over honderd jaar wielrennen binnen één gemeente. De directe aanleiding hiervoor is de passie van de gemeente Woensdrecht om zich te profileren als de wielergemeente van Nederland en daartoe de NK in Huijbergen en de WK cyclocross 2009 in Hoogerheide organiseerden. De opening werd verricht door wethouder Martin Groffen en de lokale oud-wielrenners René Pijnen en Adrie van der Poel. Ook burgemeester Fränzel was aanwezig en benadrukte dat wielergemeente Woensdrecht zich steeds sterker weet te maken, zowel op sportief gebied maar dan nu ook zichtbaar op cultureel niveau. Andere wielercoryfeeën die acte de présence gaven bij de opening waren o.a. Gerard Koel, Jan Janssen en Keetie van Oosten-Hage. De eerste open dagen waren meteen veelbelovend, met steeds zo'n honderd bezoekers per keer.

Wij nodigen iedereen uit om t/m oktober 2009 het wielerverhaal van de Brabantse Wal te komen ontdekken.

→Foto: de sfeer in de 'galerij' bij de thematentoonstelling

Openingsdagen: iedere 2e en 4e zondag van de maand t/m oktober 2009. Locatie: Streekmuseum Den Aanwas, Aanwas 29 te Ossendrecht. ♣

Een Puts gesprekske

Jeanette v.d. Berg-Buijs

Naar de kaark

'Allee Nillis makt oew eige is kleir; de klokke luie nal.'

'Dan em ik nog een half uur.'

'Mar ge stao nog oep oew klonen en get ook oew zipke nog aon. Ik zen al oepgeklejd.'

'Zo Sjo, hier zen ik dan. Kekt is oep menne frak of dat er gin haare oep de kraag zen.'

'Laat is kijke of oewe plastron recht zit. Hier is oewe hoed, want ge zet nie die ouwe klak oep.'

'K oor da ge wer een valling et, stikt mar een zjapke in de mond anders zitte jeel de mis te kuchelen.'

'Zemme weg?'

salu dan♣

Van vroeger en nu:

VIER geloven op een kussen

door Corné Brugman

“Barack Obama is gekozen tot president, hé? Ik o j nooit gedocht, da-ze in Amerika een zwarte president zouwe kiezen. In mijn ogen was Amerika racistisch en te verdeeld. Ik docht altij daddut blanke kapitaal daor den dienst uitmaakte.”

Tijden veranderen nu eenmaal, probeer ik voorzichtig. Obama z'n slogan was dan ook 'time to change'.

“En gij geloof-ta?” vraagt Jan. “Ikke nie. Mêêse veranderen nie zo snel. Da-duurt eeuwen. Ik zeg altij mar, aon oe eigen streek kende andere streken en de mêêse. Ik leef nou al bekâant een eeuw in onzen Zuidwest'oeck. D'r zèèn bij ons nog altij vier gemeentes en echt nie één gemeente Wôôsdrecht.’

Jan schenkt koffie in en loopt door de kamer naar zijn antieke kabinetkast. Hij doorzoekt enkele laden en komt terug met enkele mappen en schriften vol krabbels en knipsels.

“Kijk,” zegt hij. “Witte oeveel jaor ze al bezig zèèn om van 4 gemeenten bij ons, 1 gemeente te maoke?”

Hij toont me een document dat een oud-heerroom ooit wist te bemachtigen. Die was destijds van 1816 tot 1830 actief in Putte. In die tijd liep de grens van Noord-Brabant en Antwerpen dwars door Putte.

In 1814 werd Putte, net als Ossendrecht, Huijbergen en Woensdrecht, *ontslagen van de eed aan de Franse keizer*. In afwachting van provinciale en gemeentelijke eenwording, werd Putte in zijn bestaande situatie gecontinueerd.

“Witte oe moeilijk da-was?” vraagt Jan. “D'r was in die dagen al de wens om Putte, da nie zichtbaar gescheiden was, als geheel onder één gemeentebestuur te brengen. Vural vanwege 't geld.”

Jan toont me een geschrift waaruit blijkt dat men in Putte angst had om bij Hoevenen en

Stabroek te worden ingelijfd. Met alle vermeende gevolgen voor de begroting, want waar zouden dan de gelden heen gaan die Putte ontving als onkostenvergoeding voor het verblijven de passages van de Pruisische en Russische troepen? Dus stelde men aan hogere-

voormalig gemeentehuis Putte

hand het omgekeerde voor, namelijk om Hoevenen en Stabroek aan Putte toe te wijzen. Putte had in die dagen amper 400 inwoners en die hadden meebetaald aan kerk, pastorie, school en gevangenis. Dat moest voor Putte behouden blijven als *één gemeenschap*. Helaas gooide de afscheiding met België roet in het eten en werd Putte als beoogde Vlaamse gemeente een klein Nederlands dorp.

“Verstao-de me?” zegt Jan. “Ze moese toen Ollanders worre, mar ’t waoren en ‘t zèèn eigenlijk Belzen!”

Terwijl ik van mijn koffie drink, zoekt Jan verder in de bewaarde geschriften van zijn oud-heerom.

“Mijnen heerom was later ook in Uibaarege bij de broeders actief. “’t Is vandaor dat-tie ook papieren oj over den tijd da Wôôgeraaje nog geen zelfstandige gemeente was. In die tijd was ’t nog een onderdeel van Uibaarege. ’t Tegenwoordige Wôôgeraaje was toen nog Wôôsdrecht. De grens liep ongeveer waar nou de Minckelersweg is. De inwoners waore daor in die tijd nie tevreje over. Na de afscheiding van den eed aan de Franse keizer, wilden die van Wôôgeraaje aan Wôôsdrecht toegewezen worre. Uibaarege voelde toen meer vur eenwording meej Baarege op Zoom.”

Ik lees in de oude paperassen dat men zeer menselijke argumenten aanvoerde. Inwoners van Hoogerheide voelden zich meer

betrokken bij Woensdrecht, omdat Huijbergen 45 minuten lopen was en Woensdrecht en Hoogerheide aan elkaar zaten. Ook geld speelde een rol. Inkomsten van passerende troepen wilde men behouden, omdat men anders wel de lasten, maar niet de lusten had. Hoogerheide beschikte over een eigen kerk, maar moest, met tegenzin, kerkgeld betalen aan Huijbergen. Ook schoolgeld was een netelige kwestie. Dat werd betaald aan Huijbergen, terwijl de gebruikte school in Woensdrecht stond. Koning Willem geeft toe aan de wens van Hoogerheide om afgescheiden te worden van Huijbergen en voegt in 1821 het gehucht Hoogerheide formeel toe aan Woensdrecht. “Die van Uibaarege morde daor nie over,” zegt Jan. “D’r was geen enkel protest of een vorm van spijt dazze Wôôgeraaje kwijt raakte. Zo gering was de liefde en de binding tussen die twee durpkes.”

Opnieuw schenkt Jan koffie in voor ons. Al drinkend, bladeren we door de oude papieren.

Intussen zijn we toch wel één gemeente geworden, meen ik te moeten opmerken.

“Ja, ’t is mar wa-da-ge één gemeente noemt,” zegt Jan. Hij reikt me een ander handschrift uit de verzameling van zijn oud-heerom.

Ik lees met moeite het 180-jaar oude handschrift uit 1829. Het vermeldt dat men in die jaren pogingen ondernam vanuit het provinciale commissariaat te Breda

om kleine gemeenten in de Zuidwesthoek samen te voegen. Behalve het eeuwige streven om kosten te besparen, noemt men vooral als rechtvaardiging, de burger minder te kunnen laten betalen door het verminderen van administratieve lasten. Kennelijk ging dat argument er toen ook al in als koek; beloften doen of de schijn opwekken om minder taks te betalen! Een andere mooie volzin komt me iets geloofwaardiger voor. Men wenste met name de gemeentegrenzen ‘meer in lijn te brengen met

voormalig gemeentehuis Huijbergen

hun natuurlijke ligging'. Democratie blijkt 180 jaar terug reeds een verworven recht. De ingezetenen van Putte, Ossendrecht, Woensdrecht en Huijbergen worden opgeroepen om ieder afzonderlijk een zienswijze in te dienen met betrekking tot een voorgenomen samenvoeging.

“Nou motte dit epistel eens leze,” zegt Jan lachend. “Z’ebbe mekaore voor nikskenie nodig.”

Ik lees dat Woensdrecht daar niets in ziet. Ze zijn immers al een samenraapsel van maar liefst vier gemeenten, te weten Woensdrecht, Hinkelenoord, Hoogerheide en Zuidgeest. B&W melden in die dagen naar aanleiding van de gevraagde zienswijze, dat hun gemeente reeds zeer uitgestrekt is en dat men geen meerwaarde ziet in de belangenbehartiging van hun ruim 1.200 burgers, wanneer die ‘onpraktische uitgestrektheid’

nog verder toeneemt. Huijbergen ziet geen enkel belang in het opheffen van hun zelfstandigheid, mede ‘vanwege de geografische ligging’. Ook Putte laat zich niet onbetuigd. Zij voeren de frequente inkwartiering van militairen aan, maar ook hun afgelegen locatie veroorzaakt door ‘woeste gronden’ als heidevelden en zandverstuivingen.

Het commissariaat besluit dan ook in 1829, om de gemeenten te laten ‘zoals zij zijn gevormd.’

Opnieuw lacht mijn oude buurman. “Ge docht toch nie, daddut toen gedaon was, hé? Da-z’oos mee rust zouwe laten? Zie mar, in 1846 begint het gedonder opnieuw.”

Is het een kopie van een oud archiefstuk? Jan weet het zelf niet, ook niet hoe hij er aan komt. In ieder geval valt op te maken dat men bij ‘Koninklijk Besluit’ in 1846 opnieuw tot herindeling wenst te komen van de vier gemeenten in het Zuidkwartier. Alle vier de gemeentes moeten daarover hun grootgrond eigenaren horen. Uit enkele handgeschreven notities blijkt dat er opnieuw bezwaren komen over de grote afstanden. Niet alleen hemelsbreed, maar ook tussen de inwoners onderling. Die van Huijbergen

voormalig gemeentehuis Ossendrecht

zien niets in samenvoeging, immers zij hebben een *eigen* gemeentehuis, waarin ze willen kunnen blijven vergaderen. Men wil ook niet opdraaien voor de financiële problemen van Woensdrecht, dat zulke grote schulden heeft dat ze ‘hun eigen werkvolk soms niet kunnen betalen.’ In Woensdrecht worden de eeuwig fysieke afstanden als bezwaar gezien, maar men noemt daar ook concrete gegevens zoals bezuinigingen en een groter draagvlak voor ‘noodzakelijke medische voorzieningen’ als mogelijk voordeel. Anderzijds heeft men een idealistische droom (of vooruitziende blik?). In die jaren wil men van Hoogerheide reeds *centrumgebied* maken, omdat het ‘bij elkaar wonen en leven van mogelijk wel duizend burgers zou kunnen leiden tot meer saamhorigheid.’ In Ossendrecht vreest men achtergesteld te worden, wanneer de ambtelijke macht – politie en burgemeester – niet in de eigen gemeente zal blijven. “In Ostrecht noeme ze ok zaken die men elders niet uitspreekt,” zegt Jan triomferend. “Een vroege vorm van politieke correctheid zou ik bekâânt dinke, hé? Ik citeer ‘t volgende buurman: *De mentaliteit van de bevolking is te verschillend*. Trouwens die van Put zegge ’t nie minder

straf! *De inwoners van Put en Ostrecht zijn geheel vreemd van elkaar.*"

Het archiefstuk uit 1846 doet geen uitspraak over besluiten of conclusies door Gedeputeerde Staten van Brabant naar aanleiding van het onderhavige Koninklijk Besluit.

"Ja," zegt Jan, "zeuve jaor later begint het gedoe opnieuw. In 1853 verzoeken de gedeputeerden opnieuw om samenvoeging van Put en Ostrecht. Lees mar."

Opnieuw lees ik dat men in Putte en Ossendrecht de onpraktische onderlinge afstanden noemt, de angst tot bevoordeling van de plaats waar de macht zetelt en jawel daar staat het alweer vermeld: *De algemene geest der ingezetenen is tegen vereniging. Ook de dorpen zijn geheel vreemd van elkaar.*

voormalig gemeentehuis Hoogerheide

"Zie-de," zegt Jan. "Mêêse verandere nie, hé? 't Is alleen ebben en ouwen wa-datte klok slaat. Mar wa dok meeje speulde was-da-ze een paor jaor later het (volgens de gemeentewet) vereiste aantal kiezers ojen. Daormeeje was de kous weer afgedaon!"

Opeens blijkt er een gat in het archief van mijn oude buurman te zijn. Enkele schriften zijn vermoedelijk verloren gegaan in de Tweede Wereldoorlog. Ik vraag of Jan weet wat er nadien gebeurde.

"Rond 1930 was er opnieuw sprake van herindeling. Ons vader vertelde daar dikkels over op verjaordagen as ze een paar pilskes

dronken," vertelt Jan. Hij vertelt dat hij nog weet dat er toen ongeveer 9.700 inwoners waren in de Zuidwesthoek. Hoogerheide was toen al bezig centrumgebied te worden en het leidinggevende personeel was jonger dan elders. Bij herindeling verwachtte men daarom geen grote problemen met de invulling of herplaatsing van het gemeentepersoneel. Huijbergen groeide amper in die dagen, Woensdrecht was te klein, in Putte was veel onenigheid en in Ossendrecht hield men zich stil (of het kruit droog?). "Hoe dan ok kennelijk wilden de Staten in de jaren '30 opnieuw toewerken naor één gemeente, volgens ons vader. Da moes geheim blijven, mar de krâânt wies al gaauw uit te bazuinen dat er grenswijzigingen zouwe komme.

Gedonder alom dus en overal vergaderingen."

Jan vertelt dat twee jaar lang de Zuidwesthoek op zijn kop stond. Dan waren er weer argumenten vóór, dan weer tegen herindeling. Pro waren vooral argumenten van financiële of machtspolitieke aard. "Ons vaoder rept altij over 'n lange brief van 21 mert 1930," zegt Jan. "B&W van Wôôsdrecht pleitte daormeeje voor één gemeente, die as 't zover zou komme, Wôôgeraaje tot 't centrum van die nieuwe gemeente moes maoke.

Alles wier genoemd wa-dattur mar vur pleitte. Geldelijk belang, bezuinigingen, centrale ligging, auto- en busverbindingen, de reductie tot één burgemeester, één ontvanger, één secretaris, minder wet'ouwers, één pliesiepost die vanuit Wôôgeraaje zou kunne opereren en ga zo mar dur. Mar da viel nie goed baaj die aandere, he?"

Ik begrijp van Jan dat angst voor naijver de boventoon speelde in de debatten in de verschillende gemeentes. Er werden grappen gemaakt over conflicten die zouden kunnen ontstaan door bevoordeling, over kwesties als wegeaanleg of wegverbreding,

onevenredige belastingen per kerkdorp voor 't algemene belang zoals scholing, waterhuishouding enz.

Men kwam er niet uit. GS besloot derhalve enkele maanden later tot een nieuw voorstel van tweedeling.

Putte en Ossendrecht respectievelijk Woensdrecht, Hoogerheide en Huijbergen. Ook dit viel niet goed. Opnieuw kwam de angst voor overheersing door de grootse gemeente om de hoek kijken, net als de tegenstrijdige behoeften per dorp, het verlies van zelfstandigheid en de angst voor hogere lasten. Positief noemde men overal de mogelijkheden tot verbetering van het eigen economisch - of algemeen maatschappelijk belang (scholing en zorg). Echter steeds terugkerend zijn de verschillende dorpskarakters. In Woensdrecht noemen de wethouders de aard van de bevolking te verschillend, in Ossendrecht is men unaniem tegen omdat ze als zelfstandig unieke gemeente met een geheel eigen volksaard zullen verdwijnen. In Putte ziet men vooral als kleine gemeente de relatief zware druk op hun financiële inbreng in één grotere gemeente, in Huijbergen is men tegen vanwege de afstand, de aard van de bevolking, de gelijkblijvende salarissen en

de vrees voor hogere belastingen. "Zo ging het mar voort, hé? In 1932 besloot GS dus mar om geen gevolg te geven aan hun 'gedane voorstellen'. Tot een decennium terug uiteindelijk toch de gemeente Woensdrecht is onstaon! Mar buurman, 't zèèn nog altij vier dörpen, hé? Overal bespeur je nog steeds de gevoelens van naijver, 'alles voor Hoogerheide – Hoogerheide eerst'. 't Dialect is verschillend, de cultuur is niet gelijk. 't Is daarom da-'k aon 't begin van ons gesprek zeej, mense veranderen nie zo snel. Da-duurt eeuwen.

We zien't op den Balkan, in Afrika en binnenkort ook in 't Amerika van Barack Obama. Pas as de mense nie meer hebzuchtig zèèn, geen eigen belang meer vörop stellen en we mekaor accepteren zoals we zèèn, dan pas stapt den duvel op. Want twee of gelijk bij ons vier geloven op een kussen, daar slopt den duvel tussen!"

Ik vrees dat Jan gelijk heeft. Onze eeuwenoude menselijke ervaringen, wetenschappelijke kennis en hedendaagse digitale communicatietechnologie ten spijt. Wat we zo graag 'beschaving' noemen is helaas niet meer, dan een flinterdun laagje vernis. ♣

huidig gemeentehuis Woensdrecht gebouwd in Hoogerheide

INFORMATIE VOOR DE LEZER

“Tijding” is het periodiek van de heemkundekring “Het Zuidkwartier” en verschijnt 3x per jaar. Het Zuidkwartier betreft het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom, omvattende de plaatsen Hoogerheide, Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:

De heer J.Halters, Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht - tel. 0164 67 28 54 Tevens zijn losse nummers van “Tijding” bij hem verkrijgbaar.

De normale afleveringen kosten € 3,25 per stuk (van het lopende jaar € 4,00) Speciale uitgaven en dubbeltijdingen kosten € 4,00 per stuk. (Van het lopende jaar € 5,00) Gebruikte, in goede staat verkerende, Tijdingen kosten € 2,00 per stuk. De contributie bedraagt vanaf 1-1-2009: € 17,00 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 7,00 extra aan portokosten in rekening gebracht. Voor België € 9,00.

Nieuwe leden kunnen zich ook opgeven door middel van storting van de jaarcontributie op gironummer 276.04.67 ten name van penningmeester Heemkundekring “Het Zuidkwartier”, Lorentzstraat 7, 4631 HC Hoogerheide.

Nadruk van, of overname uit “Tijding” van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring “Het Zuidkwartier” aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Vormgeving Tijding: Maria Roskamp
Gedrukt door Sprintcopy Bergen op Zoom

BESTUUR HEEMKUNDEKRING “HET ZUIDKWARTIER”

Voorzitter:

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96
Matthias Wolffstraat 10, 4631 KD Hoogerheide

Vice-voorzitter:

de heer C. van Beeck, tel. 0164 60 38 04
Keizerstraat 44, 4645 GR Putte

Secretaris/ websitebeheerder:

de heer A.M. Prop
Hugo de Grootstraat 5, 4631 GJ Hoogerheide
tel. 0164 61 05 23

Penningmeester:

de heer H. Cortie
Lorentzstraat 7, 4631 HC Hoogerheide
Tel. 0164 61 27 96

Bestuursleden:

de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte

De heer A.J. Dobbelaar, tel. 0164 61 31 73
Matthias Wolffstraat 14, 4631 KD Hoogerheide

de heer P. de Dooij, tel. 0164 61 23 16
Dorpsstraat 73, 4634 TN Woensdrecht

de heer J.Halters, tel. 0164 67 28 54
Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht

Adviseur:

de heer L. van Hoek, tel. 06 - 55 15 28 68
Nijverheidsstraat 5, 4631 KS Hoogerheide

CONTACTADRESSEN WERKGROEPEN

www.hkk-zuidkwartier.nl

Archeologie:

mevr. L.Hengst tel 0164 25 94 19
De Hortensia 11, 4631 DG Hoogerheide

Documentatie:

de heer C.van Oudorp, tel. 0164 61 38 30
Pr. Clausstraat 3, 4631 LZ Hoogerheide

Evenementen/Distributie / Redactieraad:

kopij inleveren bij de heer J.Halters,
Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht
tel. 0164 67 28 54

Fotografie:

de heer B. Ars, tel. 0164 61 37 69
Meulenblock 18, 4631 ZZ Hoogerheide

Genealogie:

de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte

Heemschut:

de heer J.van Elzaker, tel. 0164 61 22 24
Verlengde Duinstraat 2, 4631 HS Hoogerheide

Kruidentuin:

de heer P. de Dooij, tel. 0164 61 23 16
Dorpsstraat 73, 4634 TN Woensdrecht

't Kwartier:

de heer J. Wils, tel. 0164 61 24 47
Prins Hendrikstraat 35, 4631 KB Hoogerheide

Museum:

mevr. F.Stoutjesdijk-Jansen, Aanwas 40,
4641 JJ Ossendrecht, tel. 0164 67 25 63

Oude handwerktechnieken:

mevr. V. Suykerbuyk-van Agtmaal, Wouwbaan 9
4631 KJ Hoogerheide, tel. 0164 61 25 36

Oude talen, gezegden, spreuken enz.:

de heer J. Luysterburg, tel. 0164 61 31 17
De Acacia 33, 4631 DB Hoogerheide

Op de kaft een fragment van de KG 43: ets, oud ingekleurd; historiekaart van West-Brabant en Zeeland met de oorlogshandelingen van 1631. Kaart: collectie Regionaal Historisch Centrum Bergen op Zoom

LAENT

HOONT

DEN N

HVLST TER

AMBA

CHT

DEN BROUWER

Onse Vrouwe poelder

Groewe Worde

Valkenisse

Ooßennesse

Heyns dyck

Nieu Lans Polder

Zaute Polder

Maria Poldre

Zandenhoff

Campen

Houtenisse

Platten

Heyns dyck

Groewe dyck

Speel mans Polder

Poelder van Namen

Aendyck

Bou

Ravers berch deloos

Oote Voegel

West Voegel

FortRoou

Spanwels

Lans weerde

Zantberge

Ver Trone

groewe Lande

Pouk vlot

S DEN

Rape

Dullart

HVLST

Sant berch

Naffou

Moer Daert

De cleynghe

Spinola

Absdale

Stans stene

Stenschen dyck

Voer harte

La Paema

S. Gilles

Sluys

Steken

Twee Brabansche Mi

Hier Woordt de Vlo
oet Bevoechten Van
eenige H. Sta'Sch

De waer

Kielant

Ginse van Eggingen

Grou

Kiel

Spinola

Daer

Moer

Moer

Moer

Moer

Moer

Sgrauen

Euers dyck

Bischinge

Cruynghe

Sluys

Sluys

Vininghen

Oydekens kerck

PARS

Bakendorp

Barlande

Stuwesht

en

Auetoot

Redoer

el

Beoostenbide

Duucot

Foert

ck

dio

ape

Daer

Moer

Moer

Moer